

This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

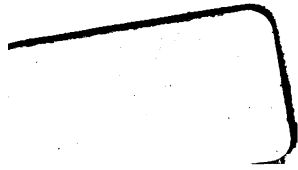
Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

- + *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
- + *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
- + *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
- + *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at <http://books.google.com/>

9

7. 3

ПОУЧЕНЕ

як заводити

С С

СПІЛКИ ДЛЯ ТОРГОВЛІ І ПРОМИСЛУ

сист. Рочдель.

ЛЬВІВ, 1908.

Заходом і накладом

„НАРОДНОЇ ТОРГОВЛІ”

зар. стов. з обм. пор. у Львові.

З друкарні Наукового Товариства імени Шевченка
під зарядом К. Беднарського.

I.

Що се таке: „система Рочдель“?

Словом система називаєсь якийсь, наперед означений плян, або якийсь одноцільно та докладно у всіх подробицях переведений спосіб чи лад придуманий для веденя якогось підприємства чи діла.

Системою Рочдель (Rochdale) названо плян або спосіб веденя крамниць придуманий і заведений в 1844 році в селі Рочдель (Rochdale) в Англії.

В сорокових літах запанувала була в Англії велика нужда. Намножило ся там було багато безземельних робітників і ремісників-халупників. Промисл і торговля були в руках людей богатих, що не тільки не вміли ані не хотіли помагати робучому народови, але ще до того захопили єго в свої руки і визискували всілякими способами. Робучий нарід не мав освіти, ні поради ні звідки, працював тяжко за марних кількадесять сотиків денне, а крім того запутаний був в лихварські тенета. Найгірше давили, обдирали і руйнували єго всілякі посередники, що давали єму на кредит необхідимі до житя товари, а відтак забирали за довг та відсотки остатню сорочку з хати.

Аби ратувати ся з того лиха, змовило ся було в 1844 р. 28 найсвідоміших членів читальні в селі Рочдель, аби заснувати власну спілкову крамницю.

Вони вичитали в часописах про знаменитого англійського мислителя (вченого) Роберта Овен, який передумував над визволенням англійського робучого народу із моральної і материяльної зависимости (неволі). Той Роберт Овен знав із власного досьвіду нужду робучого люду і прийшов був до пересьвідчення, що ніхто не годен чоловіка виратувати із нужди, коли він сам не двигне ся із неї власним розумом і власними силами. Але сам один чоловік, хочби наймудріший, найпрацьовитший, не годен зробити нічого. Аби здобути тревалу независимість, треба йому змагати до тої ціли спільними силами, з другими людьми доброї волі.

До сеї ціли — вчив Роберт Овен — треба лучити ся людам в окрему громаду, яка має власний устав (статут), збирає спільними силами власні капітали (маєток) і удержує між собою рівність, справедливість і єдність. Така гадка сподобала ся читальникам в селі Рочдель і вони, засновуючи свою спілкову крамницю, порішили перевести в жите ідеї Роберта Овен.

Не була се така легка річ до здійснення. Вже від кільканийцяти літ засновувались в Англії (перед роком 1844) різні спілки та крамниці, але ні одна не була в силі удержатись, бо люди порозбирали товар на борг (кредит) і не було чим в крамниці торгувати. По довгій розвазі порішили отже основателі крамниці в Рочдель продавати лиш за готівку, а на засаді справедливости розділювати чистий зиск сорозмірно до квоти, яку котрий член дасть спілці уторгувати. З початку лиш кілька членів зрозуміло вагу сих постанов; прочі не хотіли вірити, аби могла істнувати крамниця, що не продає на кредит. Всеж таки найсьвідоміші не дали себе збаламутити слабодухам. По довгих, предовгих нарадах приєднали вони для своєї гадки 28 чле-

нів, котрі так довго складали що тижня по кількадесять сотиків, поки кождий з них назбирав на уділ по 24 корони. З капіталом отже 672 корон отворили вони крамницю. Серед безконечних насмішок і глузованя прийшло ся їм вести сю крамницю нової системи. Ніхто не вірив, що крамниця удержить ся, ані тим більше, що буде платила дівіденду. Коли однак по трех місяцях зроблено обрахунок, показав ся гарний зиск, який розділено поміж членів сорозмірно до закупна. Тоді людям отворили ся очи. Зрозуміли, що ведене такої крамниці дуже просте і ясне і що дає членам значні користи. Почало записуватись до сеї спілки щораз більше членів. Се було в 1844 р. Нині отся сама спілка обертає міліонами. Крім того за її приміром заснувалось до тепер в Англії таких спілок до двох тисяч, а друге тільки в Німеччині, Швайцарії, Данії, Франції, Австрії та иньших краях, по всіх частях сьвіта. В самій Англії вони числять міліони членів, котрі мають в них свої уділи. Як виказує статистика, купує в них більше, як одна пята цілого населеня В.-Британії. Союз спілкових крамниць сист. Рочдель в Англії має десять власних кораблів, кількадесять фабрик і агенції у всіх частях сьвіта. Подібно і в иньших краях спілки сист. Рочдель (в Німеччині і Швайцарії названі Споживними Спілками — Konsum-Verein) нагромадили великанські богацтва і піднесли добробит робучого люду. Всі ті крамниці, ведені на лад тої першої крамниці в селі Рочдель, називають ся тепер крамницями системи Рочдель.

Організацію сих спілок сист. Рочдель у всіх напрямх відтак видосконалено і випробовано. На підставі досьвіду тисячий таких спілок, через пятьдесять кілька літ, виробились певні характеристичні засади тої системи Рочдель, яких основу і значіне подаємо низше.

II.

Основні засади системи Рочдель.

Здоровий і тривалий розвій спілки для торгівлі і промислу сист. Рочдель ґрунтується на трьох засадах:

1. Торг (купно і продаж) виключно за готівку.

2. Контроля торгу т. зв. чековою системою.

3. Розділ зиску між купуючих в пропорції до квоти, яку дали спілці уторгувати.

1.

Виключенє кредиту (боргу) зарівно в купні як і продажі, значить, що Спілка купує товари гуртом і продає їх на дрібно тільки за готівку. За товари куплені гуртом до розпродажу платить Спілка або при відобраню товарів в магазині гуртівника або зараз по одержаню посилки поштою чи залізницею і по справдженю, що прислані товари відповідають замовленю так під зглядом кількості і якості, як і стану. Плаченє акцептами (вексями) або ратами также не дозволенє. Продаж на дрібно відбуває ся таким чином, що купець видає купуючому жаданий товар, а купуючий платить в тій самій хвили ціну товару готовими грішми. На випадок, коли товари доручує ся до дому, відповідна квота готівки має бути долучена до замовлення або заплачена до рук післанця при одержаню товарів, зглядно доручена безусловно ще того самого дня до торгівлі.

Отся засада виключеня боргу (кредиту) представляє такі головні користи :

1. Купуючий не залазить в довги ;
2. Приучує ся числити розумно з доходами і видатками.
3. Вчить ся шанувати чужу власність.
4. Купує товар під користнійшими услівями, як на борг, бо не залежить від ласки вірителя.
5. Спілка не поносить ризика.
6. Має все готівку на закуплене потрібних товарів і не залежить від гуртівника.
7. Має без порівняня менше заходу з веденєм і замиканєм рахунків, а тим самим господарує дешевше.

2.

Контроля торгу т. зв. чековою системою має на ціли точне і певне провірюване, кілько грошей крамар кожного дня одержав за продані товари. Контроля ся dokonує ся таким способом, що кождому, хто купить в Спілці товарів, видає крамар купон, виставлений на заплачену ним в готівці квоту. Квоту виписану на купоні записує крамар также на юксті, заосмотреній тим самим порядковим числом. З огляду на статутувано установленій розділ зиску в пропорції до вартости закуплених товарів, в інтересі кождого з купуючих лежить припильнувати крамяря, аби не занедбав виданя купону на дійсно заплачену квоту. Кожного дня вечером касиер (скарбник) Спілки зчислює юксти крамаря і відбирає до перехованя суму уторгованої готівки. Се просте заведене запобігає часто практикованому по спілкових торговлях спроневірюваню готівки. Крім

того, видавані купуючим купони служать до означеня суми, за яку кождий з них закупив в Спілці товарів і належної єму пайки чистого зиску.

3.

Розділ чистого зиску між купуючих в пропорції до вартости закуплених ними товарів має на ціли притягнути до крамниці купуючих і виробити в них зрозуміне, що інтерес личний можливо погодити з інтересом загалу. Чим більше хто дасть Спілці уторгувати, тим більша пайка зиску припаде на него при кінци кварталу. Однак рівночасно, чим більше хто дає Спілці торгувати, тим більшим дає обертати Спілці капіталом і дає їй можливість заспокоювати більше потреб членів та заспокоювати тії потреби лучше. Таким чином втворює ся сильний спільний інтерес членів підпирати Спілку і розвивати єї діяльність на щораз то ширші розміри. Через само купованє в Спілці може кождий, без найменшого зі своєї сторони заходу і без відниманя собі чого небудь від уст, заощадити значну пайку річних видатків і прийти таким чином до капіталу, що приносить єму в додатку яко уділ, ще певну дівіденду.

Всі ті три засади (виключеня кредиту, чекової контролі і розділу зисків) доповняють себе взаємно і становлять могутню, випробовану підойму до двигнення зарібного населеня з економічної зависимости. Всеж таки основу, угольний камінь організації Спілок для торгівлі і промислу сист. Рочдель, а заразом тайну їх незвичайного успіху становить засада (прінцип) виключеня боргу (кредиту) себто торгівно купно тільки за готівку. Справа ся, яко нова і звя-

Зана тісно з дотеперішним розвоєм наших сільських торговель вимагає близшого поясненя.

III.

Чи правда єе, що без боргу не буде торгу?

В суспільности так слабо з'організований і освідомлений економічно, як наша, засада виключеня боргу (кредиту) в торговли мішаних товарів противить ся глибоко закоріненим упередженням і видаєть ся річею до переведеня в практиці майже не можливою. Прихильники системи боргованя повтаряють звичайне два утерті кличі (гасла): „Без боргу не буде торгу“ і „На кредиті сьвіт стоїть“, не застановляючи ся над тим, яка заходить ріжниця між кредитом в торговли гуртовій а кредитом в торговли на дрібно.

В торговли гуртовій, в промислі і господарстві рільнім, кредит потрібний для того, що продукция, перевезене і розділене товарів вимагає увязненя капіталу на довший протяг часу. В господарстві пр., між засіянем збіжа а єго вимолоченєм, — в фабриці між закупленєм сирого материялу а переробленєм тогож на готовий продукт, — в торговли гуртовій між заладованєм товару на місци продукції, а виладованєм єго на місце призначеня і розділенєм між деталістів, буває довша проволока, спричинена природними обставинами, як закони фізики, технічні трудности, віддалене і всілякі перепони при транспорті.

До того гуртова торговля залежить также від сил чисто економічних, іменно: від попиту (консумента), і від подажи (продуцента). Аби продукция могла опла-

титись, треба фабрикантови робити товар на запас. Рівнсьж і гуртівник приневолений купувати товар на запас в більших кількостях, бо в таким випадку дешевше випадає єму транспорт. Отже кожний більший продуцент, (господар, чи фабрикант), приготований з гори на се, що випродукований ним товар не відразу дійде рук консумента і що вложений в продукцію капітал (гріш), не відразу може вернути до каси. Фабрикант отже чекає гуртівникови, фабрикантови чекає капіталіст — акціонер. Отсе називає ся в науці економії кредит. Сей кредит в промислі, господарстві і торговлі гуртовій має глибші, природні підстави. Того кредиту не тільки що ніхто не думав і не думає виключити, але противно позаведено для єго улешеня і управильненя окремі інституції (банки, біржи).

Зовсім иньші натомість задачі і організацію має торговля на дрібно. За посередництвом деталіста приходить товар (продукт) на місце свого остаточного призначеня: до рук консумента і тепер аж приходить хвиля, коли інвестований (вложений) капіталістом в продукцію гріш (капітал) має завернути по довшій мандрівці назад до єго кишені. Чекав капіталіст фабрикантови, бо фабрикант робить товар на запас; чекав фабрикант гуртівникови, бо гуртівник спроваджує товар цілими вагонами. Чекає ще і гуртівник якийсь час деталістови, поки той товару не розпродасть. Однак деталіст не має вже найменшої рації чекати ще консументови. Товар служить до заспокоєня певних потреб і вимогів, та з хвилию, коли переходить до рук консумента, перестає бути товаром. На єго місце являє ся тепер в господарстві гріш (готівка), що вертає назад до капіталіста через руки деталіста, гуртівника і фабриканта. Коли-ж той гріш завязне в котрім місци, то

се вже явище нездорове, се застій, який потягає все за собою цілий ряд сумних економічних наслідків. Що т. зв. кредит товаровий явище нездорове, сему ніхто не заперечить. Хто може і хоче заплатити за товари готівкою пр. при кінці місяця, тому не так дуже трудно платити готівкою при купні за кожним разом. Кредитом товаровим користують ся не тільки люди, що живуть над стан, або не мають постійних і достаточних доходів, але также багато людей з привычки, виробленої під впливом конкуренції. Завзята іменно конкуренція, яку ведуть між собою дрібні деталісти, спонукує їх не перебирати в способах приєднання клієнтелі. Визискуване людської слабости і лакоства належить до способів найбільше уживаних. Борговане то также людська слабість, бо підлещує фальшивій амбіції і рівночасно улєкшує хвилеве істноване. Поминаємо, які наслідки має борговане для тих, що користують ся товаровим кредитом. Тут обходить нас більше значіне товарового кредиту в розвою підприємств торговельних.

Протягом послїдних кількох десяткох лїт утворило ся в нашім краю кільканайцять-сот торговель по части приватних а по части ведених під фірмою і на рахунок Громад, Церковних Скарбон, Читалень або спеціально утворених спілок. Рїжні причини складають ся на се, що як-не-будь число сих торговель зростає постійно, сам спосіб їх веденя стоїть від давна на однім майже місци. Найгіршим як раз господарством і найслабшим розвоєм визначують ся крамниці Громадські, Церковні, Читальняні і Спілкові. Увязнивши, в імя фальшиво понятого загального добра, більшу часть оборотового капіталу на непевних претенсиях (т. зв. контї), попадають они в безсильність. Наслідки, які впливають

для них з боргованя, параліжують їх розвій під кождим зглядом. І так попадають ті крамниці:

1. В повну залежність від гуртівника.

Коли крамниця бере за готівку, тоді вибирає собі такий товар, якого потребує. Колиж бере на кредит, тоді гуртівник дає їй такий товар, якого хоче позбутись з магазину.

2. Недостаточний запас і добір товарів походить звичайно з того, що товари роздає ся на борг, готівка за ті товари впливає дуже пиняво, а кредит у гуртівника буває вичерпаний. Бувають випадки, що навіть соли, нафти, мила, цукру, муки або иньшого найпотрібнішого артикулу в крамниці нестане.

3. Ризико і страти получені з боргованем бувають все значні і навіть при дуже дбалій адміністрації не дадуть ся зовсім обминути. Тим часом допильноване довжника трудне вже через само:

4. Обтяжене адміністрації веденем контових книг, упоминанем довжників, процесами, трудними і баламутними замкненнями рахунків, частими їздами до міста.

5. Трудність контролі над крамарем походить з того, що при замкненю рахунків найважнійшу позицію становить як раз „конто“. Коли крамар підозріває, що білянс може випасти для него некористно, потребує тільки дописати на „конті“ кілька позицій, аби зробити его визшим. Винайдене такої мальверзації буває часто неможливим, а принайменше все єсть трудним і неправдоподібним.

6. Деморалізация, якої жерелом стає ся борговане, походить з того, що дає ся не тільки самому крамареві, але і управі крамниці нагоду до протекції

при даваню кредиту, і при єго стяганю та до різних надужить рахункових.

7. Зражуване клієнтелі. Раз принята система боргованя ставить крамницю в дуже трудне положене: Кому дати кредит, а кому відмовити і як довги стягнути. Боргувати треба або всім, або нікому. Без упоминання мало хто почуває ся до обовязку довг віддати. Упімнене натомість дуже часто зражує людей і заганяє їх до иньшого жерела закупна.

Так ведені крамниці годї назвати школою господаретва або торговлі. Противно чимало крамниць, які боргують, стало просто гніздами деморалізації і визиску.

Неможливо также оправдати систему боргованя засадами філянтропії чи загального добра. З кредиту в найбільшій мірі користають і кредиту надуживають власне одиниці найменше господарні або й неуцтиві.

За кредитованєм можливо піднести хиба оден аргумент, що по деяких селах часть людности справді не має цілими місяцями ніяких зарібків і живе виключно кредитом.

Коли такому халупникови, що цілу зиму живе боргом, відмовить кредиту крамниця, тоді він рад-не-рад пійде до лихваря і залізе в довги значно небезпечніші. Колиж діло в тім, щоби помогти успішно спролетаризованій клясі, то варто застановити ся над тим, якого рода кредитом помагати, бо звістна річ, що кредит то меч обоюдний.

Порівнаймо отже кредит товаровий з кредитом банковим.

IV.

Небезпеченства товарового кредиту.

Що се таке, товаровий кредит?

Коли хтось прийде до skleпу, бере з ляди товар поданий ему на жадане крамарем і в заміну за се кладе в тій самій хвили на ляду гроші за куплений товар, то така трансакція називає ся купном за готівку.

Колиж хто бере з ляди skleпової товар, а платить за него на другий день, або хочби й за годину, то се називаєсь продажею на кредит або на т. з. борг.

Той, хто взяв якийсь артикул зі skleпу, не заплативши за него зараз, може заплатити за годину, або за тиждень або й не заплатити ніколи. Крамниця дала ему в руки товар і в заміну не одержала нічого, повірила в его добру волю, одним словом дала ему кредит.

Такий кредит називає ся кредитом товаровим.

Сей товаровий кредит явище таке інтересне, що варто придивити ся до него близше.

Хто знає відносини, в яких живуть наші люди по селах, місточках і містах, а в особенности, хто придивляв ся докладнійше господарству по наших сільських крамницях, той певне і мусів замітити, що той товаровий кредит, се язва, яка під'їдає, точить і руйнує не тільки добробит одиниць, родин але і наших сільських заведень, наших крамниць читальняних, церковних і громадських. Коли-би було можливим змірити розміри лиха, яке заподіяло між народом п'яньство з одного боку, а товаровий кредит з другого, хто знає чи не показав би ся товаровий кредит страшнішим

ворогом нашого народу, чим горівка. Товаровий кредит обезсилює матеріально одиниці, родини, заведення, цілі громади і цілий нарід. Вмісто щадити, вмісто громадити маєтки, вмісто класти основи під культуру, наш нарід підкопує матеріальний бит будучих поколінь, лишає в спадщині довги і руїну. Не числимо вже мільйонів людей, що через товаровий кредит не годні рушити ся, не годні здобути ся на самостійний крок, не годні подумати про заспокоєне примітивних культурних вимогів. Але сама історія розвою тисячів сільських крамниць вказує на страшливі наслідки, на неімовірне спустошенє, яке dokonує на селі боргованє. П'ятьдесять літ працюють у нас люди над витворенєм сільської торгівлі, ведуть крамниці часто з неімовірним пожертвованєм вигоди, часу, праці, образования. І деж ті здобутки, деж ті маєтки за п'ятьдесять літ по наших крамницях нагромаджені? Кілька ліплених хатин, збудованих на громадському болоті, вогких, знищених грибом, темних, в яких валяєсь кілька топок соли, троха сірників, банька нафти та кілька поломаних коробок з гузиками та всіляким сьмітем, отсе наше надбанє п'ятьдесятьлітної праці; тимчасом здобутки мозолів, важкої, нераз кервавим потом зрошеної праці потонули де? В кишенях кільканадцяти сільських галапасів, що не сїють ні оруть але живуть тим, що по сільських крамницях на борг понабирали. В кождім селі найдець ся іменно чимало здеморалізованих людей, що радо причинюють ся до заснованя якої небудь крамниці і потім беруть в тій крамниці так довго на борг, поки лиш крамниця який товар має. Колиж однак така нещасна крамниця зачне вже занепадати, вони не тільки що не почувають ся до обовязку віддати довг, але ще йдуть купувати до

чужих, бо у власній крамниці нема вже товару або упоминають ся їх за довг.

І комуж служать ті горячі прихильники системи бергованя? За чію справу розпинають ся вони з таким одушевленем достойним ліпшої справи? — Аджеж вони помагають галапасам роздранувати нашу кєрвавицю та деморалівають і так нечисленні у нас по селах одиниці, що хотілиб щадити, коли би їм хтось показав дорогу.

Чи хто розумний може рахувати до народного маєтку, до наших культурних здобутків замашену, розтрясену, ніби купа унучей, книгу крамничних довжників, на якій має опирати ся цілий маєток такої сільської крамниці?

Аджеж така робота се ніщо иньше, як ношенє води решетом. Ми давно не віримо самі, щоби таким чином було можливим чогось доробитись, але потураємо лиху. Більша часть нашої суспільности не вміє ще цінити маєтку ні гроша, ні ошадности та не думає про се ніколи, що сила нації, її культура і богатство здохує ошадністю одиниць. Від тої неосьвідомленої части нашого народу годі й вимагати, аби боролась з товаровим кредитом. Але знаходять ся серед нашого народа также і нечисленні одиниці, що самі вартість гроша знають і бажали-б щиро, аби весь наш нарід був ошадний. На жаль хто сам ошадний, розважний і запопадливий, тому не легко зрозуміти, що наші менчі брати того змислу ошадности, розваги, запопадливости не мають, що треба їм помогти, аби до ошадности і запопадливости втягнулись. Невжеж така крамниця, що дає щедро на борг, причиняєсь до виробленя змислу ошадности між народом?

Коли-б осьвічені люди над тим подумали, то певне не ставляли-б перед своїх менчих, слабших братів такої покуси, яку представляє товаровий кредит по сільських крамницях. Вони радше напружили-б всі свої сили, аби не тільки добути ся самим із болота старого, закоріненого звичаю боргованя, але щоби также допомогти вилізти з того багна цілій людности.

Управителі наших крамниць не думають мабуть над тим ніколи, що вони самохіть, майже на силу, піддержують систему боргованя всілякими аргументами, які не видержують найменшої критики. І так кажуть деякі, що коли за товари заплатить ся за тиждень, або за дві неділі, то се не є товаровий кредит. Або кажуть, що борговане не шкодить, коли на кожного члена призначить ся з гори висоту кредиту, пр. до половини вплаченого до спілки уділу.

Ніколи не було більшої ошибки, як такий добродушний погляд. Як довго ми взагалі допускаємо хочби найменчий слід товарового кредиту, так довго самі причинюємо ся до піддержання привички, яка має своє жерело в людській слабости і потребує тільки покришки, тільки німої згоди, або призволення, аби розвинути ся у грізну, неодолиму пристрасть, ніби алькоголізм, морфінізм або палене опіум.

Хто не має сили станути око в око з тою людською слабістю, хто боїть ся піднести на неї руку, той поступає так само ніби хорий, що не має відваги випалити розігнилої рани до живого, здорового тіла. Такий чоловік може бути членом спілки, в уділовій книжці, в списі членів, на папері, але провідної гадки спільництва, его високих благородних ідей, він зрозуміти не годен. Він не годен піймати, що спільництво має задачу не витворювати корони і сотики, але му-

жів і людей. З таких людей не мислимо двигнути могутньої спілки, ні з таких інституцій, могутньої, самостійної нації.

Далі товарний кредит іде в нерозлучній парі зі стратами всілякого рода. Передовсім неможливо, аби крамар, при найбільшій увазі і осторожности, записав все докладно. Особенно тоді, коли торги бувають найбільші, — перед святами, — крамареві нераз просто немислимо допильнувати обслуги гостей, записувати докладно, що, хто і кілька бере на борг і до того встеречись або дехто чого не потягнув, в часі передсвяточної глоти, зі склепу. До записуваня, і то докладного, потреба багато часу, який в часі більшого торгу представляє значну вартість. По третє, там де приміром означено з гори висоту кредиту для кожного члена з окрема, не легко крамареві відразу провірити, чи обслугує власне члена чи може кого чужого, та чи дотична особа вплатила на уділ таку квоту, до якої жадає кредиту. Врешті від капіталу, який стоїть між довжниками, не має спілка ніякого проценту, а тимчасом платить від него відсотки у формі дивіденди, або ренти від вкладок ощадности. Вже отся одна страта, яку поносить підприємство через увязнене значного капіталу на товарнім кредиті мусить здержати єго розвій і спаралізувати діяльність. Щож казати, коли до того додамо страти через непевних довжників і обтяжене адміністрації? До якого степеня впрочім товарний кредит обезсилює спілки, доказує сей факт, що лиш ті спілки в Англії, котрі виключили кредит, можуть побирати товари з Союзу спілкових крамниць. Прочі не можуть належати до Союзу спілок сист. Рочдель з причин статutowих, а утворити свого власного гуртового союзу не можуть з причини залежности

і фінансової безсильности, яка власне походить з уділювання товарового кредиту.

Впрочім не тільки англійські спілки придержують ся строго системи Рочдель, себ-то засади виключеня кредиту. Також споживні спілки в Бельгії, Франції, Німеччині, Данії, Швайцарії (всі т. зв. Konsum-Verein-и) приймили засаду виключеня боргу, а всі міжнародні кооперативні конгреси признають сю засаду підставою здорового і тревалого розвитку торговельного співництва.

За подаванем товарового кредиту неможливо най-ти ні одного стійного аргументу. Хто може заплатити за побрані товари при кінці тижня, місяця або кварталу, той може при добрій воли зробити се і відразу при відборі товарів зі skleпу. На тім власне почиває економічна сила і независимість одиниці, інституції і народу. Хто-ж не годен заплатити за товар ніяким чином відразу, хто не може навіть позичити собі на сю ціль дрібної квоти в касі позичковій, той не заслугує тим більше й на кредит товаровий, бо до сплати skleпових довгів треба ще більше господарности і сили, як до сплати позичкових рат в банках і позичкових касах.

Спільництво, основане на системі Рочдель, має високі і важні економічні і культурні задачі, а не тільки продаж сїрників і перцю. Аби сповнити сю високу і трудну задачу, треба розвивати в членах почуте власного достоїнства, змисл ошадности, замилене до економічної независимости, а не подавати слабоду-хам нагоду до легкої наживи, до життя чужим коштом, до легкодушного затягання з'обовязань. Зруйнований економічно нарід, як пр. наш руський, не може відродитись економічно инакше, як через сильні і здорові інституції. Натомість сила і будучність сих економіч-

них інституцій залежить виключно від того, якими провідними ідеями будуть руководились в своїм приватнім життю і зносинах зі спілками їх члени. Коли члени схотять жити виключно коштом цих інституцій, коли все будуть вривали в горі, щоби надточити на долині, все будуть залягали з уплатами за спожиті товари, звідки маєсь взяти в краю гріш, капітали, промисл і добробит? Адже-ж на таку суму, на яку позадовжувані члени в спілках, будуть спілки позадовжувані в союзі гуртовім або по приватних гуртівнях, а приватні гуртівні або союзи спілкових крамниць будуть на таку саму квоту позадовжувані по чужих банках і наш нарід буде мусів від тих міліонів платити чужим відсотки не обертаючи сам капіталом, лиш марнуючи єго даремне. Одним словом, гріш, або оборотовий капітал, мусить взятись звідкись по крамницях. Коли не зложать єго члени, або коли зложивши у формі уділів, повитягають товарним кредитом назад у свої кишені, тоді прийдєсь або позичати той капітал по чужих банках на грубий процент і бідніти з кождим роком, або жити дальше без оборотових капіталів, так як приміром бідувала послідними часами Америка, де людність повитягала оборотові капітали зі своїх банкових заведень, банкові заведеня повитягали їх із заведень торговельних і промислових і весь добробит краю упав, хоч гроший було в часі такої кризи в Америці більше, чим було коли небудь иноді.

Увзгляднивши все висше сказане, не можливо заперечити, що сама нагода до користованя ся товарним кредитом, яку подає сільска крамниця, становить зарівно для тої крамниці, як і для добробиту одиниць, велике небезпечєнство.

Хто бере на борг товари, той залазить в довги майже незаметно. Товари бере не тільки тоді, коли без них не може обійти ся, але часто набирає таких товарів, яких не купив-би може ніколи, коли-б єму прийшло ся платити за них зараз готівкою. Иньша знов кляса людей користує ся товаровим кредитом в крайній потребі, коли чоловік не оглядає ся вже, як і коли буде довг сплачував, тільки ратує ся від крайньої нужди. Розуміє ся, що в загалі не легко урегулювати висоту і спосіб сплати такої суми, яка зростає безнастанно і незаметно. При тім нема звичайно докладно означених ні речинців ні рат, нема ручителів, які вже самі спонукують довжника до сплати, а надівсе, нема майже міри, до якої довжник може в крамници товарів набрати. Таким чином навичка боргованя перетворюєсь в слабість, з якої тяжко виратуватись, яка в додатку ширить ся немов зараза.

V.

Для чого банковий кредит сам собою нешкідливий?

Инакше представляє ся кредит банковий. Насамперед вже сама банкова інституція дбає за се, аби уділена позичка була відповідно забезпечена і не переходила фінансової сили довжника. Звісна з гори висота суми; маєтковий стан довжника розсліджує ся перед уділенєм кредиту; докладно означені рати і речинці примінює ся до сил довжника. І справді досвід показує, що коли форма кредиту відповідає способови господарства на рілі, тоді селянин належить рішучо до найпунктуальніших платників. Крім

того заходить засаднича різниця між кредитовою інституцією а крамницею. Крамниця не єсть до уділювання кредиту ні до єго стягання зовсім уладженою. Підприємство торговельне, яко ризиковне, дістає само капітал від капіталіста на процент визший, як банк, та має впрочім того капіталу значно менше. В наслідок того господарство торговельного підприємства основує ся на тім, що воно старає ся обернути своїм капіталом як найбільше разів до року і не допустити до ніякої стагнації (застою). Колиж навіть і уділює кредиту, то кредит сей може бути з природи річи тільки кредитом коротко-терміновим і коштовним. Инакше врешті виглядає ліквідація (стяганє) довгів в інституції кредитовій (банку), а инакше в підприємстві торговельнім. Банк, яко інституція мало ризиковна, має забезпечений всюди дешевий кредит (т. зв. отверті рахунки) і може легко задоволити ся процентами проволоки. Купець при стяганю довгів не може послугувати ся такими лагідними способами, бо сам має платити на термін, під загрозою втрати кредиту, векслі або рати, а капіталу має не багато. Для того нераз приходиться ся єму уживати найострійших средств: екзекуції.

Тою економічною різницею між кредитом товарним а банковим пояснює ся явище, що приміром спілки сист. Райфайзена ратують нарід з нужди, а натомість кредит товарний подаваний селянам чужими і своїми купцями стає причиною ліцитацій і руїни. Кредит товарний, зовсім так само як лихва, подабає на дикий, неурегульований гірський потік (ручай). Він підмулює і руйнує твори рук людських і загрожує цілим селам. Кредит натомість банковий, того пр. рода, який подають Спілки сист. Райфайзена, то потік

змеліорований і урегульований та перемінений на спокійну, благодатну млинівку.

Де, отже, годі обійтись без кредиту, невже-ж не розумнійше подавати кредит з'організований, здоровий, приноровлений до способу сільського господарства, як кредит небезпечний зарівно для інституції як і довжника?

Протягом послідних кільканайцяти літ намножилося у нас тільки спілок Райфайзена, позичкових кас церковних, читальняних, громадських, що заступити нездоровий і убійчий кредит товарний кредитом банківим, дешевим і догідним, не трудно. Хто заслугував на кредит товарний, той заслугує певно і на позичку з позичкової каси. Нехай затягне позичку і купує за готівку. Евентуально можливо в деяких випадках ще пійти дальше і видавати „бони“ на певну суму, до якої торгвля видасть товарів, а опісля стягне собі належність просто з позичкової каси. Сей спосіб забезпечує перед невідповідним ужитем або звихненем банкового кредиту.

VI.

Контроля торгу.

Заведена в Спілках для торгвлі і промислу сист. Рочдель контроля торгу має на ціли провірити:

I. За яку квоту (за кілько) видав крамар (помічник) з торгвлі товарів, отже яку квоту уторгованої готівки має віддати до каси.

II. За яку квоту (за кілько) кождий з членів закупив в крамници через квартал товарів, аби від тої квоти

ти можна обчислити належну єму від закупна дивіденду.

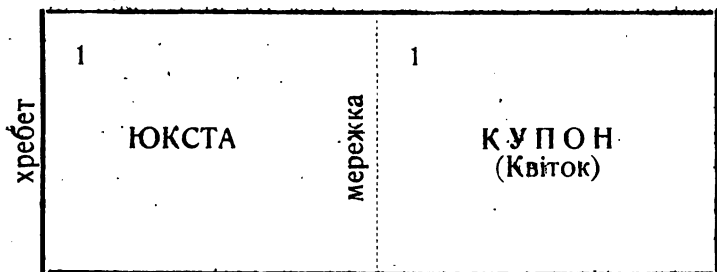
До тої ціли веде найпевнійше т. зв. чекова (купонова) система.

Чекова (купонова) система контролі торгу залежить на тім, що на кожду, хочби і найдрібнійшу квоту уторгованої за товари готівки, видає крамар партії (купуючому) квіток (купон). Позаяк від суми, на яку член при кінці кварталу принесе квіток, виплачує Спілка відповідну квоту дивіденди, кожний купуючий у власнім інтересі пильнує крамаря, аби той видав єму купон на дійсно вплачену за товари квоту. І завдяки тому власне, що кожний купуючий пильнує безнастанно у власнім інтересі докладного видавання купонів, становлять тії купони (квітки) в отриманні з відповідними юкстами, певну і легку контролю. Сей спосіб контролі випробували тисячі кооперативних Спілок в Англії, Америці, Італії, Німеччині і признають єго згідно необхідним услівєм розвою торговель детальних (на дрібно).

В практиці представляє ся чекова (купонова) система ось-як:

Крамар має чисті (порожні) купони оправлені в таку саму книжочку, якими послуговують ся впрочім всі більші склепи і магазини для контролі каси. Така книжочка називає ся „бльокова“, або „юкстова“ і складає ся звичайно з 100 карток переділених по середині дірочками (перфорованих). Отся половина, що держить ся хребта книжки називаєсь „юкстою“, а половина відділена мережкою до віддираня, називаєсь „купоном“ (квітком). (Диви взір, стр. 25). Кожда картка

(Взір картки з бльокової книжочки).

тої книжочки заосмотрена порядковим номером (числом) (від 1—100) і буквою або числом тому книжочки. Число порядкове картки випечатане все на лици (верха) картки, а буква або число тому книжочки на стороні оборотній. Квоту уторговану від партії за товари випишує крамар насамперед на „юксті“ а опісля на „купоні“, відриває купон з книжочки і передає купуючому. Купуючий ховає той квіток (купон) старанно на се, аби при кінці кварталу мав чим виказатись, кілько дав за квартал Спілці уторгувати.

На виставленю квітка кінчить ся вся маніпуляція крамаря з юкстовою книжочкою. Однак, аби система функціонувала певно і докладно, треба виставлювати тії купони строго після приписів поданих в слідуючим розділі. Тимчасом подаємо коротке поученє, як має контролювати крамаря касиєр Спілки.

Касиєр (або в его заступстві иньший член управи) має обовязок прийти до Спілки безусловно кождого дня вечером і відобрати від крамаря уторговану за день готівку. Поступає собі при тім слідуючим способом:

Насамперед счислює в юкстовій книжочці крамаря, на кілько (на яку квоту), видав він людям купонів. Аби се докладно зробити, випишує ся за порядком кво-

ти з юкст на куснику паперу і додає ся. Обчислену таким чином суму записуєсь відтак в 3-ій рубриці книжки для контролі торгів (рубрика ся має напись: „купони виказують квоту“:) Диви взір на стр. 27. Аж відтак обчислює ся готівку. Квоту готівки найдену в шуфлядці крамаря записуєсь в 4-тій рубриці книжки для контролі торгів (рубрика ся має напись: „Крамар віддав готівкою“.) Коли крамар виставляв купони уважно і порядно, тоді квота готівки згодитьсь з квотою, яку виказують юксти. Рубрика 5-та і 6-та книжки для контролі торгів служить до записуваня ріжниць які можуть зайти між готівкою, а сумою юкст з одного дня. Коли в шуфлядці найде ся більше готівки, як показують юксти, записуєсь ріжницю в рубриці 5 ій (Звижка), — колиж готівки найде ся менче, чим виказують юксти, записуєсь ріжницю в рубриці 6-ій (Манко). Касиєр відповідає за се, аби кожний сотик торгу, записаний на юкстах, вплинув дійсно до каси. Таким чином книжка для контролі торгів відразу дає перегляд господарства в крамниці і не допускає до занедбаня у видаваню квітків (купонів). Дирекция має обовязок провірювати сю книжку що тижня через порівнанє суми торгів готівкою з сумою виданих купонів. Крамар має обовязок покрити евентуальні манка зараз того самого вечера, коли робить ся обрахунок готівки, а найдальше вже при кінци тижня. Коли-ж сума надвижок переважить суму манка, тоді надвижка не звертає ся крамареві під ніяким услівем, навіть коли-б він того тижня покрив був манка з власної кишені. Ціла сума найденої готівки з евентуальною надвижкою має бути записана яко торг за означений день в „приходах“ касової книги. Крамар має тільки право жадати, аби єму потверджено відобране готівки, На

Взір книжки п. з.:

Контроля торгів за час від до

Рік місяць і день	День в тиждні	Купони викажують квоту:	Крамар віддав Готівкою:	Звижка	Манко
	Понеділок				
	Второк				
	Середа				
	Четвер				
	П'ятниця				
	Субота				
	Неділя				

..... дні р.

[стампіля]

Підпис касиєра

Підпис крамара

цію ціль може служити звичайна книжочка з рубрикою на гроші, де записує ся одержану квоту торгу за кожний день окремо, а касиєр потверджує її висоту своїм підписом. Отся постанова має за ціль виробляти у крамаря почуте обовязку точности, та практика показує, що навіть розсіяного і неуважного крамаря таким доглядом можливо приневолити до точного веденя юкстової книжки. Записану юкстову книжочку відбирає касиєр від крамаря і видає йому нову. На тім кінчать ся чинности касиєра з юкстами, але не кінчить ся ще контролю над крамарем. Як низше на стр. 32 описано, зібрані до квартальної чи піврічної контролі, купони дають можливість провірити, чи крамар видавав купони справді на такі самі квоти, які виписував на юкстах і віддавав до каси.

В ціли взаїмного квітованя відданих зглядно відобраних квот вистане для крамаря як і для касиєра ведена порядно книжка контрольна торгів після поданого визше взору.

VII.

Приписи до веденя юкстових книжочок.

§. 1. На кожду, навіть найдрібнійшу квоту, має кожний купуючий одержати від крамаря поквітоване з юкстової книжочки.

§. 2. Крамар зобовязаний, під карою, звернути увагу купуючому, коли-б той забув взяти виставлений купон.

§. 3. Зарівно на купоні, як на юксті має бути виписана виразно і докладно квота, яку купуючий платить за товари.

§. 4. На купоні не допускає ся ніяких поправок, мазаня, витираня ні скробаня.

§. 5. Коли яка картка юкстової книжочки зопсує ся, має крамар написати на ній імя і назвиско того, кому зопсований купон мав бути виданий і нумер того купону, який видано намість зопсованого.

§. 6. При видаваню квітків має крамар придержуватись такого ладу: Насамперед випикує ся квоту на юксті, потому на купоні (квітку) дальше видає ся партії купон, а врешті видає ся решту, коли купуючий не має відповідної квоти дрібними.

§. 7. Крамареві не вільно зчисляти (зраховувати) юкст в юкстовій книжочці і після того регулювати готівку в шуфляді.

§. 8. Одержані з торгу гроші має крамар скидати до замкненої на ключ шуфляди вирізаною в ляді шпарою.

§. 9. До зміни на дрібні має крамар обовязок удержувати все під руками запас готівки, відданої ему до вирахованя ся касиєром.

§. 10. Крамар одвічальний за кожний сотик готівки, на який видав з книжочки купон і обовязаний безусловно віддати до каси (до рук касиєра) всю готівку, яка вплинула за товари. Не має отже права робити яких небудь видатків на рахунок склепу, грішми уторгованими обертати на свій рахунок або надвижкою з одного дня покривати недобір з дня попередного.

§. 11. Неуживані (чисті) юкстові книжочки переховує під своїм ключем касиєр Спілки, та веде докладний рахунок зарівно з одержаних нових книжочок, як і з книжочок стемпльованих (значених) печаткою спілки, котрі видає до ужитку крамаря. Рахунок (ви-

каз) сих книжочок треба вести таким способом, **аби** кожної хвилі було можливим пересвідчити ся, з одного боку, кілька нових книжочок закуплено (з поданем дати і числа рахунку), а з другого, кілька книжочок і з якими сигнатурами крамаревидано. Отся контро-ля має на цілі запобігти, аби крамар не підробив сам якої книжочки і аби не видавав з такої підробленої книжочки ніяких купонів. Під ніяким услівем не вільно отже допустити, аби крамар мав в своїм посіданю більше число юкстових книжочок, як дві.

До значеня (сигнованя) юкстових книжочок най-краще постарати ся о стампілю, з датою, до зміни букв і чисел.

Діло іменно в тім, аби при контролі відобраних купонів, було можливим легко і певно дійти, з котрої книжочки дотичний купон був відірваним.

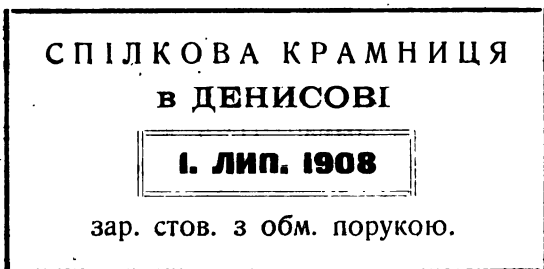
Треба отже позначити не тільки самі книжочки (на окладці) але і кожний купон в книжочці таким самим значком, який находить ся на окладці бльоко-вої книжочки.

Мала стампілька придатна до вибиваня на відворотній стороні купонів такої самої сигнатури (значку) яка вибита на окладці бльокової книжочки і до вигідної зміни сих сигнатур отвітно до зміни книжочок, коштує 1 (одну) корону.

[Взір: І. ЛИП. 1908].

Стампіля з такою самою сигнатурою, як повизша, але й з повною фірмою спілки або з довільним текстом, коштує около 6 корон. Замовляти можна такі стампілі або просто від ритівників у Львові чи яким більшим місті, або через „Народну Торговлю“.

Взір стампілі з текстом :

Такої стампілі уживаєсь відтак ось-як :

Якась Спілкова крамниця зачинає пр. діяльність в липни 1908 р. Тоді на відворотній стороні кожного купону в першій бльоковій книжочці і на окладці тої першої книжочки вибиваєсь стампілею : 1. ЛИП. 1908. На другій книжочці : 2. ЛИП. 1908, на третій 3. ЛИП. 1908, без огляду на день, в котрім книжочки видаєсь, через цілий місяць. Коли прийде місяць серпень тоді на книжочці прийде таке число, яке випаде з порядку, але змінить ся назва місяця. Коли дійде ся вже до 4-а книжочки 99 тоді зачинаєсь на ново від 1.

Таким способом кождий купон (квіток) буде мав свою сигнатуру, після котрої легко порівнати его при контролі з дотичною юкстою тої книжочки, з котрої був відірваний і дійти, чи крамар виставив той купон на таку саму квоту, яка виписана на отвітній юксті і яка вплинула до каси.

VIII.

Розділ чистого зиску.

З кінцем кварталу оповіщує Спілка, аби всі, що купували в Спілці, принесли свої квітки до рахунку. На від-

биране сих квітків призначає ся — приміром — тиждень часу. Хто протягом сего тижня не принесе всіх квітків, той тратить право до дивіденди за попередний квартал. Квітки ті повинен відбирати від партій по можливості хтось з членів управи, але в остаточнім випадку може се зробити і крамар. При відбираню і обчислюваню квітків поступає ся тепер сліду- ючим способом:

Принесену жменю квітків зраховує ся і відтак в юкстовій книжці такого формату, як понизший взір, пише ся: 1. Імя і назвиско того, хто приніс квітки; 2. кілька квітків відобрано і 3. на яку суму. (Диви взір на стр. 33). Те саме пише ся на юксті, що і на купоні. Відтак відриває ся купон і дає ся партії, а квітки ховає ся до приготованої на се коробки.

Коли таким способом відобрано вже квітки від всіх купуючих і минув час призначений на їх відбиранє, приступає ся до упорядкованя квітків. Наперед сортує ся всі квітки після номерів або букв юкстових книжочок. Дивить ся отже на номер або букву напечатану на оборотній стороні купону і складає ся їх на окремі купки, пр.: 1. лип. 1908, 2. лип. 1908, 3. лип. 1908 і так дальше. Очевидно, тільки буде купок, кілька юкстових книжочок з'ужив (записав) крамар протягом кварталу. Коли вже посортованс купони після дотичних юкстових книжочок, укладає ся кожду купку за номерами порядковими купонів від 1 до 100. Розуміє ся, ціле сортованє, хоч при більшім обороті в спілці займе кілька годин часу, само собою не представляє найменчих трудностей і може бути легко виконане яким цікавим хлопчиною-школярем, або дівчиною, що знає читати нумера. Поскладані в порядку купони зшиває ся ниткою, аби не порозстрісались. Тепер поступаєсь

(Взір юксти і купону на відобрані квітки).

<p>1</p> <p><i>Петро Задорожний</i></p> <p>відав</p> <p>квітків <u>27</u></p> <p>на квоту <u>49 К. 15 с.</u></p> <p>..... дня 3/4 1908</p>	<p>1</p> <p><i>Вн. Петро Задорожний</i></p> <p>відав</p> <p>квітків <u>27</u></p> <p>на квоту: <u>Сорок і дев'ять К. 15 с.</u></p> <p>..... дня 3/4 1908</p>
--	--

(Хребет книжки)

відповідно до обставин. Коли оборот в Спілці був невеликий і з'ужито (записано) всего кілька книжочок юкстових, тоді порівнює ся (коляціонує) всі купони з дотичними юкстами. Одна особа викликає квоту записану на купоні, а друга порівнює її з дотичною юкстою в книжочці. Сеї чинности не може робити крамар, бо в тім випадку діло в тім, аби викрити можливе ошуство з купонами. Крамар власне може записати пр. на юксті ч. 13. 2 сотики, а на купоні ч. 13. 2 корони. Партія одержавши квіток ч. 13. на таку квоту, яку дійсно вплатила, не підозріває нічого і з квітком відходить. Але крамар кладе до каси тільки 2 сотики а 1 кор. 98 сот. ховає собі. Таку мальверзацію викрие непременно порівнане купонів з юкстами.

Коли оборот в Спілці дуже значний, а попередні контролі виказали, що крамар чесний, можна обмежитись до контролі виривкової, себто не конче треба порівнювати всі купони з всіма юкстами, тільки пр. що третю, що п'яту або шесту. Про сей спосіб контролі крамар не потребує зовсім знати.

Спосіб обчислення дивіденди від закупна на підставі більших юкст зовсім простий. Приступає ся до того обчислення аж після цілорічного замкнення рахунків і зіставлення білянсу, бо наперед треба знати, який був той чистий зиск, що приходить до поділу і кілько виносив торг (квота на яку видано купонів). Приміром чистий зиск, що приходить до поділу виноситься 600 К., а торг (сума виданих купонів) 5,000 корон. Робить ся отже такий рахунок: $600 \text{ корон} = 60,000 \text{ сотиків}$. $60,000 : 5,000 = 12$, себто на кожду корону торгу припадає 12 сотиків зиску (дивіденди). Хто дав отже уторгувати Спілці одну корону за цілий рік, тому прийде тільки 12 сотиків. Хто дав уторгувати Спілці

Ваір виказу Дівіденди. [Пояснене на стр. 34 і 36.]

Число заяви	К. с.	На квоту		Дівід. від закупна		Уділ вплачен. готівкою		Дівід. від уділу		Разом		Виплачено		Остає з днем		ЗАМІТКА
		К.	с.	К.	с.	К.	с.	К.	с.	К.	с.	К.	с.	К.	с.	
1	27	49	15	5	88	10	—	—	50	16	38	—	—	16	38	
2	18	32	—	3	84	2	—	—	—	5	84	—	—	5	84	
13	65	146	—	17	52	—	—	—	—	17	52	7	52	10	—	
17	5	12	—	1	44	10	—	—	50	11	94	1	94	10	—	
21	20	39	—	4	68	100	—	5	—	109	68	—	—	109	68	
22	2	1	—	—	12	—	—	—	—	—	12	—	—	—	12	
Разом	137	279	15	33	48	122	—	6	—	161	48	9	46	152	02	

10 корон, той дістане 1 К 20 h; хто 100 корон, той 12 корон і т. д. Від сотиків не числить ся дівіденда. Решта з призначеної на дівіденду квоту, яка через те лишить ся, припадає на користь резервового фонду.

Повизше подаємо взір, як треба полініювати аркуші до зіставлення виказу дівіденди. Диви взір на стр. 35. При виплаті дівіденди має член виказати ся купоном, на якому записано, кілька приніс квітков і на яку квоту. Коли членови дописує ся дівіденду до уділу, тоді квітка не відбираєсь. Коли-ж виплачує ся дівіденду готівкою, тоді стягаєсь купон і переховує яко поквітованє (доказ), що член підняв дівіденду. В тім випадку має член на купоні підписатись.

IX.

Система Рочдель школою ошадности.

Наш нарід не тільки що живе дуже нужденно, але в додатку ще й з року на рік бідніє.

Таких хліборобів, що на своїому господарстві можуть жити культурним способом у нас дуже-дуже мало. На цілий повіт найде ся кілька маєтнійших господарів, що мають вигідну хату, чим затопити, в що одягнутись, щось поживного з'їсти, а при тім знають дещо про сьвіт божий та не мають довгів. Впрочім загал нашого селянства живе по нужденних ліп'янках, мерзне, одягаєсь лихо, відживляєсь такою стравою, якої культурна людина не годна взяти до рога, а при тім всім не тільки що не відкладає нічого до щадниці, але ще з кожним роком задовжуєсь.

Наука статистики виказує, що всі приходи наших хліборобів разом вистають ледви на скупе прокормлене $\frac{2}{3}$ людности. Отже решта, себто $\frac{1}{3}$ населеня, задовжуєсь щорічно просто на се, аби не згинути з голоду.

Таким чином довги нашого хлібороба, ростуть значно швидче, як его маєток.

Яка сила може в таких обставинах відвернути руїну від нашого народу, здержати шалений зріст его задовження, а натомість прискорити зріст его маєтку, зглядно ощадностей?

Спілки кредитові, яких сотки вкривають наш край послідними роками що раз то густійшою сітю, причинили ся що правда чимало до управильнення грошевого господарства по наших селах. Вони підтинають лихву, подають догідний та дешевий кредит, вчуть самих хліборобів газдувати чужими капіталами, і наламують недбалих до совісного і точного додержуваня своїх з'обовязань. Однак при тім всім ті наші кредитові заведеня обертають переважно капіталами позиченими через центральні каси із поза границь нашого краю, бо ощадности зложені в сих касах самими хліборобами не покривають навіть половини запотребованя. Нарід хоча не залазить вже тепер в довги лихварські, хоча господарює дешевше, то всеж таки зазичуєсь у чужих, зависить від чужої ласки, від чужої політики.

Аби ще й від сего лиха ратуватись, треба той нарід, що до тепер не вмів щадити, що живе з дня на день, безжурно, байдужно і легкодушно, втягати до способів такої ощадности, яка для него поки що найлекша і найдоступнійша.

Отсей легкий і для кожного, навіть для найбіднішого, доступний спосіб ощадности подає спілкова крамниця сист. Рочдель, через розділ зиску в пропорції до закупна.

Кожда, навіть найбідніша родина потребує до життя ріжних артикулів як сіль, нафта, сірники, мило, хліб, мука, і т. и., та мусить те все за гроші купити. Порахуймо, що через цілий рік на своє удержанє видасть якась родина лиш 100 корон і що ті всі до життя потрібні артикули купувала через цілий рік в спілковій крамниці сист. Рочдель. При кождім закупні, хочби найдрібнішим, видає крамар в спілковій крамниці на уторговану квоту квіток. Отже ся родина, що закупила в тій крамниці товарів за 100 корон, назбирає квітків разом на суму 100 корон і з кінцем року приносить їх до дирекції крамниці до обрахунку. Тимчасом управа крамниці зладила рахункове замкненє за минувший рік і вичислила, що покривши всі видатки на оплату хати, опалу, сьвітла, крамаря, та відложеню якоїсь суми на резервовий фонд, ще від кожної корони торгу має чистого зиску по 10 сотиків. Згідно з приписами сист. Рочдель і постановами статута, цілий чистий зиск, по покритю всіх адміністраційних видатків та резерви, приходить до розділу між сих, що в крамниці купували, в пропорції до суми, яку дали спілці уторгувати. На підставі замкнення рахунків випадає чистого зиску від одної корони прим. 10 сотиків, від 10 корон одна корона, від 100 корон десять корон. Оттим-то тій родині, що принесла квітків на 100 корон, належить ся 10 корон дівіденди і спілка отсю дівіденду або виплачує їй в готівці, або записує на єї імя на уділ.

Певне, що 10 корон не велика сума. Найдуться може такі, яким припаде тої дивіденди всего кільканадцять або кількадесять сотиків. Але треба поррахувати, що сих кілька корон приходить тій родині, що купувала в спілці, так само, ніби дарунок або виграна на лъотерії з тою ріжницею, що дарунки і виграна на лъотерії не певні і трафляють ся рідко, а дивіденда від закупна приходить напевно і то від того, що купилось, що з'їлось, висьвітилось, або яким-небудь способом в хаті на буденні потреби з'ужилось.

Иньша родина чи особа, котра купувала товари де инде і также купила товарів за 100 корон в якомусь приватному склепі, не тільки що не ошадила ні сотика, але звичайне має довг, бо брала товари на борг і буде може мала доплатити ще кошти.

Тимчасом, хто купує в крамници сист. Рочдель і платить за все готівкою, не тільки не має ніякого довгу і клопотів, не тільки живе собі так само, або й ліпше, як той хто бере на борг де инде, нічого собі від уст не відоймає, але ще при кінци року відбирає дивіденду готівкою, від того всего, що пересьвітив, з'їв або випив. Може бути, що в молодій, слабій спілці системи Рочдель, де торги з разу малі а кошти адміністрації значні, дивіденда не буде спершу виносила 10%. Може з початку дивіденда винесе лиш 5%, або 6%. Однак поррахуймо, що банки та каси ошадности не платять від грошей зложених готівкою на ошадність більше як 5%. Тимчасом через купованє в спілці сист. Рочдель приходить нам 5—10% дивіденди від тої суми, яку ми видаємо на буденні потреби, або яку проїдаємо. Аби дати 10 корон відсотків від капіталу треба би продати корову або дві добрі без-

роги за 200 корон, занести гроші до каси і ждати цілий рік, аби від сих грошийросло аж 10 корон. Ще може й так трафити ся, що в яким чужім банку не тільки не діждемо ся за рік ніякого проценту від своєї кервавиці, але й сама істина пропаде.

Спілкова крамниця сист. Рочдель платить отже визшу дівіденду від гроший виданих на буденні потреби, як щадниці можуть платити від вложених на проценти капіталів і то платити не за час, але від самої суми, без огляду, чи єї заплачено відразу, чи малими квотами через рік.

Ось чим притягають крамниці сист. Рочдель людей, та здобувають значне число членів всюди, де раз їх люди пізнали. Аби кількадесять чи кільканадцять корон відсотківросло комусь в банку, треба мати в тім банку значнійшу готівку, треба бути зажиточним чоловіком. Бідний газда, що ледви має чим заплатити податок, або бідний зарібник, що живе з готівки заробленої при фабриці, залізници, в поли, чи при якому варстаті, дуже рідко коли має зложений якийсь капітал в банку чи щадниці. Навіть добре платний ремісник ледви годен звести — як то кажуть — кінці до купи, бо має лиш се, що заробить, а що заробить то проїсть. Денне заробляє він кілька корон, місячно кількадесять, річно кілька сот, через свій вік заробить він та видасть кілька або й кільканадцять тисяч корон. Аби він з того заробку міг щось на ошадність відложити, треба би йому відоймити собі неодно від уст, треба би виречи ся неодної вигоди, може ліпшої страви, теплійшого одягу, тютюну, напиту або розривки, а до того треба мати также сильну волю, треба оперти ся неодній покусі. Більша часть людей, особенне між нашим народом, того не потрафить. Одному тяжко зробити по-

чаток, иньшому перебивають ріжні надзвичайні видатки і так минає день поза день, рік поза рік, приходить старість, приходять хороби та нещастя і не тільки нема вже звідки щадити, але часто нема й звідки жити.

Як легко, як незаметно може заощадити собі гарну сумку кожда особа чи родина, що думає про будучність, приступає до спілкової крамниці сист. Рочдель, купує в тій крамниці всі потрібні до життя товари і дівіденду лишає на уділ. Від зложеного таким чином уділу платить спілка ще окремий процент (приміром 5%). По кількох роках призбираєсь вже капіталик. Того, що ніколи не щадив, кортить вже тоді до того капіталу докладати і так помалу, поступенно, виробляє ся зразу якесь слабе, а далі щораз то ліпше зрозуміне вартости гроша, врешті будить ся замилуванє, охота і ніби якась жилка ощадности.

Треба, щоби розбудженє тої жилки, того приспаного змислу і охоти до ощадности стало змаганєм всіх сьвідомих одиниць нашого народу, бо нарід, що не вміє щадити, не може добитись ніякого добробиту ні культури. Культура се громадженє скарбів і маєтків, але не закопаних в землі, захованих в стрісі або в полотні. Культура, се громадженє капіталів по касах наших питомих заведень, які вели-б нашу торговлю, промисл, науку і штуку, які запевнили-б нам силу і независимість, перевагу і пошану в цивілізованім сьвіті.

Ні пошани ні независимости ні сили не годні ми инакше добути як штукою і наукою. Наука всеж-таки і штука можлива тільки в народі, що має капітали здобуті промислом і торговлею на удержанє своїх поетів, артистів і вчених.

Промисл не можливий без торговлі, а торговля не мислима без капіталів. Народні капітали складають

ся з дрібних ощадностей одиниць зарівно богатих як і бідних. Богач нехай щадить бо може, бідний нехай щадить, бо мусить. Нема ніякого оправданя для сих, що марнують дрібні квоти, бо з дрібних крапель складаються океани, а з дрібних сотиків капітали, які володіють сьвітом. Для того ніякий розумний чоловік не може легковажити сих дрібних квот, які має нагоду заощадити собі через відкладанє дівіденди в спілковій крамниці сист. Рочдель. З тих сотиків вивторять ся міліони, а з тої розбудженої жилки доощадности, з того хисту до громадженя сотиків, вивторить ся почуте потреби народної независимости.

Х.

Для чого реєстровані крамниці ліпші від нерєєстрованих крамниць?

До руїни всіх громадських, брацьких і читальняних крамниць, — крім боргів, людської байдужности і безголовя — причинює ся ще одна важна обставина. Вони мають за багато опікунів а не мають правного властителя. В заряді крамниці має голос виділ читальні, на тій підставі, що крамниця отворена за читальняні фонди. Мають там голос війт і радні, бо той будинок читальні, де містить ся крамниця, стоїть на громадському ґрунті. Має голос священник і брацтво, бо крамниця зятягнула в скарбоні позичку. Всі вони радять і видають прикази та взаїмно собі перешкаджають, а тимчасом крамар сьміє ся з них всіх нишком і робить, що сам захоче.

Аби покласти кінець такому безголовю, треба засновувати крамниці на писаних контрактах (статутах), в яких наперед озна-

Чим ліпша крамниця реєстрована від нереєстрованої?

Крамниці нереєстровані : церковні, громадські, читальняні	Крамниці реєстровані (на статутах)
1. Не мають звичайно писаного контракту ні статута і через те часто приходиться до сварки в їх заряді або марнованя фондів.	1. Мають статут, де означено ясно і точно обовязки і права членів, ціль стоваришеня, способи ужитя фондів і розділу зисків спілки, обовязки і відвічальність управи.
2. Політичні власти мають право вмішувати ся до їх управи і касувати їх. За дрібне нераз нарушене статута розвязує староство читальню і запечатує крамницю. Таким чином в одній хвили пропадає праця десятків літ.	2. Тільки краєвий Союз Ревізийний, котрому стоваришене піддаєсь добровільно, зглядно ц. к. Суд торговельний, може за грубе нарушене статута або занедбане обовязків чи надужите власти потягнути управу до одвічальности.
3. Ніхто фаховий звичайно не має доступу до їх контролі і через те діють ся в них цілими десятками літ непорядки.	3. Мусять належати до Ревізийного Союзу і піддавати ся фаховій контролі, а за надужитя можуть бути члени управи потягнені до судової одвічальности.
4. Платять відносно за значні податки або ухилюють ся від податків через фальшоване рахункових замкнень.	4. Під певними умовами можуть бути увільненими від податків і безпосередних скарбових належитостей (упривілеєні).
5. Ніколи не можуть дійти до значнійшого розвою, бо не дають членам гваранції за вложені капітали.	5. Могуть розвивати ся без обмеженя, бо члени відповідають за з'обовязаня Спілки своїм майном, а ревізийні Союзи пильнують ладу та правильного ужиткованя фондів

Крамниці нерєєстровані: церковні, громадські, читальняні	Крамниці рєєстровані (на статутах)
6. Не обов'язані вести рахунків ні предкладати їх кому небудь. Через те ніхто не знає їх маєткового стану та господарство ведєсь там напوماцки.	6. Обов'язані до веденя рахунків — ладженя рахункових замкнень після строгих засад книговодства і до публичного складаня рахунків.
7. Доступ до них мають або лиш члени брацтва тверезости, або лиш радні або самі читальники. Через те ті крамниці мають все за собою лиш якусь од ну партію в селі.	7. В стоваришенях основаних на законі з 9/4 1873 число членів не сьміє бути обмеженим. Кождий може бути членом спілкі, коли підпише декларацию і зложить уділ. Завдяки тому вся людність одної місцевости може стати єї членами.
8. Розділ або ужите зисків не все відговідає бажаню людности. Через те сварки і ворогованє.	8. Розділ чистого зиску означений наперед статутом і залежить від рішення загальних зборів.
9. Переведене якої небудь системи і ладу тут немислиме, бо заряд не має до того правної сили, та лад противить ся інтересам певного гуртка людий, що крамницю визикує і обкрадає.	9. Спосіб веденя підприємства означений докладно статутом або регуляміном і дві-три особи не можуть тут киринити, поки загальні збори не змінять статута.
10. Через всі свої хиби і недостатки та надужитя вони бувають звичайно гніздами деморалізації і зневіри місцевої людности.	10. Ясна і гуманна ціль, випробовані способи, безпеченьство і лад в зарєєстрованих спілках стають для села школою господарства і ошадности.

чено, хто має до крамниці право і як має ся добром спілки орудувати.

Повизше, на стр. 43 і 44, подаємо порівняне користий, які дають крамниці реєстровані (на статутах) і хиб, які мають крамниці нереєстровані.

ХІ.

Загальні поясненя про статут.

Спілки для торгвлі і промислу сист. Рочдель основують ся на підставі закона з 9 квітня 1873, Взд. ч. 70., про заробково-господарські стоваришеня.

§. 3 сего закона вимагає до заснованя стоваришеня:

1. Приняти фірму стоваришеня;
2. Зладити на письмі спілкову умову (статут);
3. Вписати сей статут у реєстр стоваришень.

1. Дотично фірми стоваришеня постановляє §. 4 закона про заробково-господарські стоваришеня ось-що:

а) Фірма стоваришеня має бути взятою з предмету підприємства, себ-то у фірмі має бути зазначеним виразно рід підприємства, причім вільно вибирати загальні означеня о стілько, на скілько вони не противлять ся повизшим вимогам. Вільно отже вибрати на фірму для заробково-господарського стоваришеня такі назви. як спілка господарства і торгвлі, спілка для торгвлі і промислу, далі „Достава“, „Взаїмна Вигода“, „стоваришенє господарське“, „стоваришенє споживне“ і т. д.

• б) Фірма стоваришеня має містити в собі означене „зарєєстрована Спілка“ і отвїтно до рода поруки,

додаток „з необмеженою порукою“ або „з обмеженою порукою“.

Слова „zareєстрована спілка“ мають наступати зараз по назві фірми, а на кінці має стояти означене рода поруки. Інший уклад, як пр. zareєстрована ма-газинова Спілка“ або неясне означенє рода поруки, невідповідає повизшому приписови і не може мати місця, а при zareєстрованю може стати причиною від-кинення поданя о впис до реєстру.

Дотично родів поруки треба знати ось-що: в стоваришеню заснованім на необмеженій поруці ручать члени на випадок ліквідації або конкурсу стоваришеня за всі з'обовязаня його, о скілько до їх покритя не вистають актива, солідарно, цілим своїм ма-етком (§. 53 закона).

В стоваришеню заснованім на обмеженій поруці, ручить кождий член на випадок ліквідації або конкурсу, о скілько статутом не означено визшої поруки, не тільки самим своїм уділом, але ще й дальшою квотою до висоти того уділу (§. 76 закона). Закон позволяє отже приймати в статуті также пяти, десяти або і більше-кратну поруку. Але поруки дальшою квотою до висоти уділу закон вимагає безусловно.

Насуває ся тепер питанє, який саме рід поруки користнійший для Спілок сист. Рочдель. На підставі досвіду з послідних літ засновують ся спілки того рода майже виключно з обмеженою порукою і показує ся, що обмежена порука для спілок сист. Рочдель зовсім достаточна.

Треба также тямити, що спілкова крамниця з обмеженою порукою може притягнути далеко більше членів, чим з необмеженою, бо при обмеженій поруці

кожний член вже наперед докладно знає, до якої квоти ручить за зобовязання спілки.

Впрочім у нас при розвою і розповсюдненню Спілок ощадности і позичок сист. Райфайзена, які з малими виїмками основані на необмеженій порущі, розвій спілкових крамниць з необмеженою порукою натрафляв-би на великі перепони.

в) фірма не може містити імен спільників або иньших осіб. Отже фірма має бути річева, аби виключити помилку з боку публики, яка могла-би уважати особу в фірмі означену за властителя або співвласителя фірми. За те вільно приймати у фірмі імена алегоричні, як приміром спілкова крамниця „Єдність“, „Родина“, „Спільність“, „Поступ“, „Згода“; особенне по тих місцевостях, де вже існують заробково-господарські стоваришеня, дуже порадно вибирати такі назви, що відразу означують характер стоваришеня, як приміром: „Спілкова Крамниця“, „Власна Поміч“ і т. и.

г) Кожда нова фірма має різнити ся виразно від всіх иньших фірм в тій самій місцевости, або тій самій громаді заснованих реєстрованих стоваришень. Кожде стоваришене має виключне право послугувати ся своєю зареєстрованою фірмою. Нікому иньшому не вільно послугуватись тою самою фірмою. Коли-б хтось всеж таки поважив ся се зробити, тоді може покривджене стоваришене заборонити уживання однозвучної фірми або узискати судову заборону. Закон приписує, що нова фірма має різнити ся виразно від всіх иньших, в даній місцевости вже зареєстрованих фірм. В наслідок того може торговельний суд відказати зареєстрованя навіть такій фірмі, яка вправді звучить инакше від иньшої, давнійшої фірми в тій самій місцевости,

але виказує тільки невзначну різницю, що каже догадуватись заміру викликати баламутство.

Зовсім те саме дотичить філії. Коли закладає ся філію в якій місцевості або громаді, де вже існує рівнозвучна фірма, тоді треба до фірми філії приймати такий додаток, яким вона ріжнилася б ся від фірми того самого імени в тій самій місцевості (§. 6 розпор. з 14 мая 1873).

2. Другим вимогом при заснуваню, є зладжене на письмі спілкової умови (статута). Статут має відповідати в головній основі певним вимогам, вичисленим в §. 5 закона про зар.-госп. стоваришеня. Впрочім може він від постанов того закона тільки в сих точках відступати, при яких се виразно допущене (§. 11).

Новикови в заснуваню спілкових крамниць прийшло-би ся доволі тяжко зладити статут, який відповідав би всім технічним вимогам закона. Тимчасом до тревалого і здорового розвою споживної спілки безусловно потрібний добрий статут, яко підвалина всякої спілкової організації. Краєвий Союз кредитовий у Львові, Ринок 10, випрацював в тій цілі взірцевий статут, який відповідає всім вимогам законів і розпоряджень та всім технічним судовим урядженням.

Супроти того відпадає потреба докладнішого пояснення взірцевого статута. Треба тільки піднести, що після §. 5, точка 13 закона про стоваришене, має статут містити назвища першої дирекції або сих осіб, які мають перевести зареєстроване стоваришеня. Отсему вимогови вдоволяє ся таким чином, що при кінци статута додає ся клявзулю, в якій випикує ся назвища управи, вибраної на основательских зборах і уповажненої до зареєстрованя стоваришеня. У взірцевому статуті містить ся і сей уступ яко „переходова“ постанова.

Позаяк спілкова умова, згідно з постановами за-
кона, має бути зладженою на письмі, треба, аби на осно-
вательських зборах підписали її власноручно всі особи,
що приступають до стоваришення, яке основується, бо аж
через підписи набирає сей статут правної сили*.

Підписані особи становлять стоваришенє. Особи,
що приступають до стоваришення по основательських
зборах мають зложити окремі заяви приступлення на
письмі. (§. 3 закона про стовар.).

3. Третім і послїднім услївєм заснованя стовари-
шення єсть записанє спілкової умови до судового ре-
єстру. Аж через отсе зареєстрованє вступає стовари-
шенє законно в житє і члени набувають всі отсі пра-
ва, зглядно підоймають ся всіх обовязків, означених
законом про стоваришення. Перед доконанєм впису
до судового реєстру, стоваришенє, яко таке, не існує,
(§. 7 закона). З того виходить, що перед доконанєм
впису в реєстр стоваришень, стоваришенє не має пра-
ва заключати нїяких важних інтересів, нї зтягати з'о-
бовязань, але що за інтереси і з'обовязаня отсі відпо-
відають лично і солїдарно особи, які ті умови за-
ключили, зглядно з'обовязаня зтягнули. Оттим-то не
порадно перед доконанєм зареєстрованя полагоджувати
такі справи, з яких можуть повстати які небудь з'о-
бовязаня. Остерїгає ся также перед отвиранєм склепу,
заки стоваришенє зареєстровано, бо з того можуть для
дотичних осіб вийти дуже легко рїжнородні клопоти.

До того ще треба додати, що з виїмком Відня,
Праги і Трієсту, до веденя реєстру стоваришень покли-
кані суди краєві зглядно окружні.

* Стемплева належитість не платить ся від сих підписів.
Безпосередна належитість під статута оплачує ся після закона
з 21 мая 1873 Взд. Ч. 87, від доконаних влат на удїли.

XII.

Услівя потрібні до заснованя Спілки.

Здоровий і тревалий розвій Спілки для торговлі і промислу сист. Рочдель залежить від того, чи 1) в громаді загалом найдуть ся умови до розвою торговлі, а відтак, чи 2) найдуть ся і люди спосібні зрозуміти і перевести в жите засади сист. Рочдель.

Торговля має по тих громадах вигляди на розвій, де місцева людність продукує більшу скількість збіжа, садовини, огородовини, худоби, безрогів, дробу та иньших господарских плодів, вивозить ті плоди або продає їх на місци і удержує ся по части із придбаних за ті плоди грошей, або де жерело удержаня становить домашний промисл та денні зарібки. По тих громадах людність приневолена купувати за готівку чимало потрібних до житя знадобів, як артикулів поживи, товарів корінних і кольоніяльних, всіляких артикулів до буденного ужитку, напитеків, товарів блаватних, виробів з дерева, скіри, шкла, глини, металю. Всіх тих товарів достатчує народови по селах величезне число дрібних посередників, які ведуть між собою завзяту конкуренцію. Найчастійше уживаним в тій борбі способом буває обнижуванє детальної ціни деяких товарів. Не кождий, що лакомить ся на дешевий товар, розуміє, що обнижуванє детальної ціни можливе тільки до певної границі. Торговлю веде купець для зиску і продавати товарів „за безцін“, „низше ціни кошту“, як се оповіщують деякі спекулянти, ніякий солідний купець не може. Коли-ж який купець продає для конкуренції товар справді за безцін, то певно

продає якесь дрантє, або відбиває собі сю втрату на иньших товарах, які продає знов дорожше. Таке ведене торгвлі називає ся „нездоровою“ або „нечесною“ конкуренцією, бо кривдить иньших купців і консументів. Нездорову і нечесну конкуренцію можливо поборювати тільки ширенєм осьвіти і організацією солідної і здорової торгвлі. На жаль, мало людей у нас розуміє, що солідна і чесна торгвля дає тревалійші зиски і має кращу будучність від нездорової і нечесної спекуляції. Наш сільський нарід непросьвічений, торгвлі не розуміє і нехтує єї, як щось маловажне і недостойне газди, однак товар по неволі купує і рад-нерад терпить від посередників визиск. Тимчасом досьвід показує, що ті нечисленні одиниці з поміж нашого сільського населеня, що взяли ся до веденя торгвлі навіть без достаточного капіталу, без достаточної осьвіти і знаня купецтва, все-ж таки виходять на торгвлі не зле, а навіть дорабляють ся маєтків. З малими виїмками, натомість, дуже слабо розвивають ся по наших селах торгвлі ведені під фірмою і на рахунок громади, читальні, скарбони або приватної спілки. Причиною буває тут звичайне: 1. безмірне боргованє; 2. недостаточна контроля крамаря і 3. байдужність загалу до цілий і задачий інституції. Коли пригадати в додатку, що і ті читальняні, церковні і спілкові торгвлі ідуть з першу всегда знаменито, поки не зруйнує їх нездала адміністрация і вичислені на стор. 12—13 хиби, стане очевидним, що в тих селах, де тільки людність має значнійші доходи в готівці, бувають переважно добрі услівя до розвою Спілки для торгвлі і промислу сист. Рочдель. Треба тільки забезпечити собі людей спосібних зрозуміти і виконати в практиці засади сист. Рочдель. Торгвля загалом а сист. Роч-

дель спеціально, у нас річ нова. Аби запевнити собі успіх, треба передовсім знайти до помочи дві-три особи, що не подають ся легко перед перешкодами, ні не вминають перепон, але що вміють їх переломати і поконати. Відтак до співучасті в заснованю Спілки треба принайменче 12 до 15 охотних людей. Менче число не вистане до уконституованя ся Спілки, себто до вибору ради і управи. Тим основателям треба докладно пізнати статут і зрозуміти постанови дотично поруки, виключеня кредиту, контролі крамаря, розділу зисків, ради, управи, а також цілий Спілки, єї фондів і веденя.

Треба дальше, щоби між основателями найшли ся принайменче чотири особи з основним шкільним образованєм, зовсім вправні в письмі і рахунках і спосібні заняти чотири найважнійші становища: Голови ради, справника, касиєра і секретаря управи.

Голова ради має верховний нагляд над загальним веденєм Спілки. Він не потребує вести ніяких рахунків ані полагоджувати писем ні буденних справ, однак має обовязок знати про всі подробиці веденя Спілки і розуміти ся добре на тім, яким способом ті справи мають бути полагоджувані. Він отже просто контролює, чи і як сповняють свої обовязки справник, касиєр і секретар Управи.

Справник єсть дійстним управителем Спілки, він купує гуртом товари, установлює на них детальні ціни, відбирає посилки і провірює, чи якість відповідає замовленю, пильнує ладу в крамниці і виконуваня приписів закона, видає всі припорученя і указки крамареві, веде кореспонденцію (переписку), підписує фірму Спілки, має другий ключ від каси і доглядає правильного єї веденя, заступає стоваришене судово і позасудово.

Книговодець (секретар) веде рахункові книжки і викази та по скінченню кварталу виготовлює на підставі книг замкнене рахунків і білянс.

Касиєр має обов'язок відобрати щоденне від крамаря уторговану готівку, а в міру потреби видавати справникови і крамареви потрібну готівку на видатки. Без его відома не вільно ні справникови ні крамареви видавати нічого з уторгованих грошей. На кожду відобрану квоту торгу від крамаря має касиєр видати посьвідчене таким способом, що підписує в підручній книжці крамаря суму денного торгу. Касиєр также приймає гроші на щадницю і уділи, звертає їх і виплачує від них дівіденду і процент. Касиєр разом зі справником виплачують, в днях і годинах з гори означених, дівіденду від закуплених товарів. На всі видатки, що не є виплатою претенсії члена до Спільки з титулу уділу, ошадности, проценту або дівіденди, має касиєр переховувати окремі квіти або сальдовані фактури. Также всі иньші вартні папери і документи переховує касиєр під ключем в зелізній касі.

Вже з того зіставлення обов'язків поодиноких членів Управи видко, які кваліфікації мають мати кандидати на ті становища. Справник має розуміти ся на всім, що дотикає Спільки і бути душею інституції. Касиєр має бути передовсім чоловіком вповні достойним довіря, бо через его руки переходить все майно Спільки. Книговодець має роботу дуже просту і легку, однак від него вимагає ся докладности і вправного та безпроволочного виготовлювання рахункових виказів і замкнень. Розуміє ся, що крім того всі члени Ради і управи мають бути людьми бездоганного характеру, мати довіре і повагу серед місцевої людности і охоту до ви-

конування повизше вичислених обовязків за невелике відшкодованє. Рада сповняє свої обовязки безплатно.

В тім місци годить ся остерегти членів-основателів перед небезпеченьством, яке грозить нашим заведенням і цілій нашій організації від складання всіх урядів, — справника, касиєра і книговодця разом, — в руки одної особи. Через те, що по селах, а навіть місточках і містах, нераз мало є наших людей, охотних до громадянської роботи, спихає ся у нас радо тисячні обовязки на плечі одної особи, що випадково має більше часу, оборотности і доброї волі. Чимало людей хвалить собі таке заведенє, що один робить, а прочі дивлять ся і потакують. Але справа народна все на тім зле виходить. Людина обтяжена ріжними обовязками не годна сповняти як слід ні одної роботи, лиш все робить о стілько, о скілько їй вистане на се часу. Ріжні уряди дають певну силу та власть, яка вироджуєсь в людині на самоволю і легковаженє поглядів других осіб. В економічних заведеннях, як пр. Спількові крамниці, особа, що єсть рівночасно справником, касиєром і книговодцем недопускає до себе ніякої контролі і загал, хоч як радо дивить ся на чиюсь роботу, все-ж-таки зражуєсь до такої Спільки і не має довіря до єї управи, хочби дотична особа була того довіря вповні достойною. Врешті, коли особу, що була в якійсь Спільці в сїм, забере перенесенє або смерть, — тоді Спілька упадає, бо ніхто не знає, як єї вести. Треба отже памятати, що роздїл чинностей і виробленє більшого числа осіб спосібних до управи, се елементарні засади всякої організації.

Треба врешті памятати, що Спілька не може обійти ся без оборотного і чесного крамаря. Де нема практично виробленого крамаря, що

розуміє ся на торговлі мішаних товарів, там треба принайменче постарати ся о чесного хлопця або дівчину, спосібну до виображення і вироблення на склепового помічника і продавця.

Де нема в селі людей спосібних виконати визше пособлені обовязки, там належить поки-що залишити засноване Спілки сист. Рочдель і заняти ся поступеним приготовленем та витворенем услівій потрібних до елементарної економічної організації.

XIII.

Що треба приладити перед заснованєм Спілки?

Коли вже нашли ся всі пособлені в попереднім уступі необхідні услівя, треба ініціаторам порозуміти ся остаточно дотично всіх подробиць заснованя, аби з гори усунути всі несподіванки і розчарованя. Треба отже:

1. Списати на картці назвища тих, що заявили готовість приступити до Спілки і обчислити, чи зложений ними капітал стане на засноване і чи між ними найдуть ся відповідні кандидати на Раду і Управу. Евентуально треба заняти ся приеднанем сих, що можуть придатись в організації.

2. Треба звернути ся до „Народної Торговлі“ у Львові з донесенєм про намір заснованя Спілки сист. Рочдель і з прошенєм фахової помочи при заснованю і уведеню Спілки в жите. З огляду на се, що „Народна Торговля“ готова підпирати ініціятиву організації Спілок для торговлі і промислу сист. Рочдель і на жадане ініціаторів вишле свого делегата на основательські Збори, а відтак

на уведенє Спілки в жите, належить вперед порозуміти ся з дирекцією „Народної Торговлі“ дотично речинця основательских Зборів. Фахова поміч на основательских зборах, при зареєстрованю, заведеню діловодства, книг і уладженю цілої адміністрації може заощадити ініціаторам багато клопоту, а Спілці кошту, перепон і заводів. До того, під певними умовами, Спілка для торговлі і промислу може користувати ся і в дальшій розвою правною і купецькою порадою „Народної Торговлі“. Іменно по мысли свого статута, зміненого і доповненого рішенєм Загальних Зборів з дня 1 падолиста 1907 р. „Народна Торговля“ зар. ст. з обм. пор. у Львові „має бути також союзом торговельним стоваришень заробково-господарских, заснованих на підставі закона з д. 9 квітня 1873 р. Взд. ч. 70, котрі приступлять в єї члени (§. 1)“, має „організувати торговельні стоваришення, контролювати діяльність тих стоваришень торговельних, котрі приступлять в єго члени, як також уділяти тим стоваришенням приступного кредиту товарового (§. 4, е).

На підставі одержаного зголошеня „Народна Торговля“ вишле ініціаторам друки обчислені по ціні власних коштів, іменно статут і заяви приступленя потрібні на основательских Зборах. В сих друках належить ініціаторам розглянути ся ще перед Зборами, бо пр. в статуті певні параграфи мають бути ухваленими на Зборах, отже треба їх обдумати і приладити. До таких постанов, які треба наперед обдумати, належить :

- а) Місце осілости Спілки;
- б) Округ діяльності;
- в) Висота поруки;

- г) Розділ чистого зиску;
- д) Постанови дотично ощадностей і їх опроцентованя;
- е) Означенє висоти виписового*).

3. Дневний порядок і скликанє основательских Зборів. Про скликанє Основательских Зборів не треба повідомлювати політичної власти. Такі збори можуть відбутися яко збори читальні, брацтва, або яко довірочні збори осіб запрошених лично основательским комітетом. Коли крім самих основателів, що заявили вже охоту приступити до Спілки, мають прибути на збори і прислухувати ся нарадам, также ширші круги запрошених осіб, то треба згідно §. 2. закона про збори з дня 15/XI, 1867 Взд. ч. 135., найменче на три доби наперед подати до старства повідомленє про скликанє зборів з поособленем дневного порядку (програми зборів). В інтересі Спілки лежить, аби як найбільше число людей пізнало і порозуміло ціли Спілки та способи, якими їх Спілка задумує осягнути. Дуже порадно заінтересувати присутних на зборах відповідним відчитом про значіне Спілок для торгвлі і промислу. Однак в того рода відчитах треба обминати всі суспільні і політичні доктрини і обмежити ся до поданя інформацій про організацію і способи веденя та матеріяльні користи Спілок сист. Рочдель. Найважнішими справами, які мають рішитись на основательских зборах є ухвалене статута, а відтак вибір Ради і Дирекції.

*) Вписового (вступних оплат) система Рочдель не знає. Виписове (оплата при виступленю) показує ся заведенем справедливійшим і практичнійшим.

Дневний порядок Основательських Зборів має отже обіймати: 1. Отворенє Зборів (евент. відчит); 2. Ухваленє статута і підписанє деклярацій і 3. Вибір Ради.

XIV.

Основательські і разом 1-ші Загальні Збори.

Тимчасовий провід на основательських Зборах обіймає звичайно той, хто їх скликував і він завзиває присутних на зборах до вибору предсідателя. Вибраний предсідатель (голова) зборів покликує відповідну особу до писаня протоколу. Дальший хід зборів має відповідати дневному порядку.

1. Коли отвирає ся збори відчитом, треба, щоби той відчит не був занадто довгим і щоби по можности причиняв ся до поясненя організації Спілок сист. Рочдель.

2. Ухваленє і підписанє статута відбуває ся таким чином, що хто-не-будь із присутних відчитує параграф за параграфом взірцевого статута, а відтак на підставі рішеня Зборів доповняє ся ті параграфи, яких зміст полишено признаню основателїв. При ухваленю змісту сих параграфів треба передовсім брати під розвагу місцеві обставини. Рівночасно однак треба числити ся і з провідними гадками сист. Рочдель. Не належить также допускати до довгої дискусії над тими параграфами, які вже взірцевий статут подає готові, бо лиш на скрізь фахові і досвідчені люди могли-б тоді сказати щось путнього. Натомість змінюване взірцевого статута людьми нефаховими може мати лиш той наслідок, що збори вмiсто 2 годин, будуть тревали 4 або 6, що реєстрованє припізнить ся о кілька

неділь, через переписуванє цілого статута (4 рази), що кошти реєстрованя через те зростуть значно, а вкінци ц. к. Суд окружний такий статут, попсований нефакховими людьми, відкине. Статут, виданий Краєвим Союзом кредитовим, укладали правники з довголітнім досвідом і основним знанєм організації господарских і заробкових стоваришень, а до того той статут вже був кількадесять разів реєстрованим, ц. к. Суди єго знають і найлекше реєструють, коли нема в таким статуті більших змін. Дотично сих постанов, які рішають ся на зборах, треба тямити ось що :

а) Осілість Спілки (§. 1. стат.), треба установити в тій громаді, що є огнищем для людности в окрузі Спілки.

Фірму Спіки (§. 1 стат.) вибирає ся коротку і просту пр.: Спілкова Торговля в (місцевість).

б) Округ Спілки (§. 7. стат.), не може бути широким і має обіймати тільки ті громади, яких людність живе зі собою у живійших зносинах і звязку. Розвій Спілки залежний не від самого числа членів але від того, чи і кілько своїх потреб они заспокоювати будуть за єї посередництвом. Сю ціль може досягнути Спілка найпевнійше таким чином, що обмежить свою діяльність до кількох громад получених зі собою положенєм і добрими дорогами.

Висоту першої рати на уділ (§. 9) установлює ся з тим наміром, аби не утруднювати приступленя до Спілки навіть найбільшим, отже пр. на 1 К. В такій висоті установляє ся также рати, якими член має право доповнити свій уділ, памятаючи на се, що дивіденда від закупна призначена передовсім на дописуванє до уділів, а відтак аж, коли-б ся дивіденда не вистала, обовязаний член вплачувати рати на уділ готівкою.

Висота одного уділу (§. 15 стат.) не може бути дуже значною, аби не замикала доступу біднішим, але також не може бути, подібно, як се діє ся в Спілках ощадности і позичок, зовсім для розвою Спілки байдужною. Спілки сист. Рочдель числять передовсім на уділи членів, а не на ощадности. Участь члена в підприємстві, до певного степеня ризиковнім, має тоді значіння моральне, коли той член відповідає за з'обовязаня Спілки певною, хочби і невеличкою частиною свого маєтку і коли розуміє він також вартість своєї живої, діяльної співучасті в підприємстві через куповане в Спілці, вплив на вибір управи, контролю адміністрації, підпиране інтересів Спілки все і всюди словом і ділом. Без такої живої співучасті складане уділу, хочби і значного, не має ваги ні вартости, бо Спілка сист. Рочдель то не щадниця, ні банк, тільки підприємство основане на принципі самопомочи. Зваживши те все, треба прийняти, що найнижшим уділом була-б пр. квота 10 К, а найвищою квотою 20 К, і в сих границях треба установити висоту уділу.

в) Висота поруки (§. 24, б) членів за з'обовязаня Спілки має в Спілці для торгівлі і промислу сист. Рочдель инше значінє, як в Спілках кредитових (пр. сист. Райфайзена). В спілці сист. Рочдель вірителями бувають переважно самі члени. Члени Спілки складають закладовий капітал і передовсім обертають в початках сим закладовим капіталом. На кредит Спілка не сьміє купувати ні продавати, отже з того боку ризико виключене. Щадничі вкладки мають відмінне значенє, бо щадять і складають ті ощадности в Спілці самі члени таким чином, що тільки купують за готівку, а відповідну пайку належного кождому членови зиску дописує спілка до его уділу, Отже ті капітали, якими обер-

тає Спілка, хоч в дійсности творять ся дорогою ощадности, мають все-ж таки законну форму уділів, збільшують власний капітал Спілки і єї кредитову силу. На щадничі вкладки, в строгім того слова значіню, не потребує Спілка числити, бо при добрім господарстві єї власний капітал збільшує ся відповідно до запотребованя. Розуміє ся, що се запотребоване оборотового капіталу в Спілці для торгівлі і промислу без порівняння менче як в Спілці кредитовій. Отже вистане для Спілки прийняти поруку обмежену до 5 або 10 кратної висоти уділу. Порука необмежена для Спілки сист. Рочдель не потрібна і тільки відстрашувала-б людей від записуваня ся в члени.

Обовязки членів (§. 24 стат.) треба означити ясно і певно пр.: „Купувати всі товари, які держить крамниця, тільки за єї посередництвом“. „Платити за все готівкою; жада-ти купонів на кожду заплачену за товари квоту; доповнити передовсім свій уділ дописуваною дівідендою від закупна; брати участь в Загальних Зборах і т. д.“

г) Розділ зисків.

§. 52 взірцевого статута постановляє, що Загальні Збори мають передовсім призначувати одвітну квоту на резервовий фонд стоваришеня, а відтак дальшу квоту на дівіденду від членських уділів та на иньші ціли. З огляду на се, що статут системи Рочдель не жадає від членів вписового, яке складали-б всі члени Спілки при вступленю, тільки вдоволяєсь так званим „Виписовим“, побираним від тих членів, що уступають добровільно, треба забезпечити правильний зріст резервового фонду иньшим способом. Іменно система Рочдель, руководячи ся кооперативними засадами

власної помочи членів, відкидає з гори всяку поміч від яких небудь властей чи заведень у формі дарів чи субвенцій. Оттим-то лишає ся тільки один спосіб витвореня того резервового фонду, призначеного передовсім на покритє евентуальних страт, можливих в кождім підприємстві, іменно: призначувати на збільшене резервового фонду якусь часть (пр. 10%) чистого зиску.

Крім того треба призначувати щорічно певний процент того зиску (пр. 5%) на ціли піднесеня осьвіти в тій громаді, де Спілка має свій осідок. Здоровий і тревалий розвій Спілки забезпечений тільки тоді, коли рівночасно з її економічною діяльністю піде осьвіта членів і всеї місцевої людности. Матеріяльні зиски, се тільки вихідна точка організації, лиш спосіб згуртованя людности і приєднаня її до свідомої кооперативної праці. Остаточна і єдина ціль Спілки, якої не вільно ніколи спускати з очий, то забезпеченє членам економічної і політичної независимости принайменче в такій мірі, яка безусловно потрібна до культурного розвою народу. Сеї ціли досягає Спілка:

1) Через пояснюванє членам на кварталних Зборах статута, організації і способів діяльности Спілки.

2) Уряджуванє своїм коштом і заходом курсів для анальфабетів, відчитів про спільництво, его значіне і здобутки по иньших краях.

3) Удержуванє власної бібліотеки для місцевої людности, з особенним увзглядненєм творів змісту економічного.

Для сповнення сеї задачі не треба сум великих. Вистанє 5% річних зисків, тільки треба сих кільканайцять чи кількадесять корон ужити розумно так, аби

не минулись на марне. Закуплене магічної ліхтарні з образами западної цивілізації, спілок, сільського житя в Данії, Швайцарії, Чехії, Німеччині, Угорщині, може бути пр. одним із перших набутків. Випозичуване того інтересного приладу иньшим громадам та читальням на збори, може покрити первістний кошт незадовго і ліхтарня лишить ся відтак рентовим жерелом осьвіти та заінтересованя.

Аж відтак, коли вже призначено певну часть зиску на резервовий фонд і на осьвіту, обчислює ся, кільки лишило ся до розділу між членів, титулом дівіденди від закупна і від уділів.

Розумієть ся, на сам розділ зисків прийде час аж на найблизших річних загальних Зборах членів для затвердження замкнення рахунків. Однак треба вже наперед пояснити членам докладно значіне §§. 21 і 52, щоби обминути односторонне і фальшиве розуміне того розділу та получене з тим схиблене розвою спілки.

д) Процентову стопу від вкладок ощадности найкраще установити мірну, звичайно прийату околичними банками.

Коли статут таким чином в цілости перечитано і доповнено, треба завізвати присутних до підписаня того статута. Іменно статут (устав) стоваришеня, се ніщо иньше, як умова, або контракт між спільниками (членами) того стоваришеня. Аби стоваришене (спілка) була заснованою або завязаною мають спільники підписати статут яко контракт. З огляду на се, що на самім статуті, яко друку, нема тільки місця, аби відразу кількадесять членів могло єго підписати, — мають члени попідписувати заяви приступленя, кождий окрему, як Взір, стр. 64. Підпис на такій заяві має зовсім те саме

значіне, що підпис на самім статуті. Завзиваючи отже присутних до підписування заяв, треба їм те все коротко пояснити.

Самої чинности підписування треба так допильнувати, аби всі підписи були покладені згідно з поясненнями напечатаними на заявах*).

Скоро попідписувано статут, зглядно заяви, приступаєш до дальшої точки дневного порядку. Від тепер збори перестають вже бути основательськими та стають ся І. Загальними Зборами стоваришеня, в котрих можуть брати уділ лиш особи, що підписали заяви, себ-то стали членами стоваришеня.

Вибір Ради відбуває ся відповідно до постанов §§. 38 і 50 статута. При виборі Ради голосуєш відразу на всіх членів Ради картками. Після dokonання вибору має Голова зборів сконстатувати вибір і подати зборам до відомости. Відтак вибрані члени Ради мають заявити, чи вибір приймають і отся заява має бути зазначена виразно в протоколі. Після того перериває Голова на

*) Хто вміє писати, аби навіть невиразно і незугарно, має підписатись на заяві сам, власноручно.

Хто писати не вміє, той має власноручно взяти перо і зробити сим пером знак хреста на заяві, а сьвідок має коло знаку хреста виписати его імя і назвище і під тим назвищем помістити клявзулю: „На жадане підписав“, та врешті коло того має сам сьвідок підписатись. Крім тої особи, що підписувала неграмотного, має підписатись на тій заяві ще другий сьвідок, письменний; с а м а с т а м п і л я н е м о ж е з а с т у п и т и п і д п и с у; коли заяву приступлення підписує якийсь стоваришене або загалом правна особа, треба, аби на заяві була витиснена єї стампіля або виписана фірма і під тою стапілею мають покласти свої підписи дві особи управнені статутом до підписування дотичної фірми. Заяви, на яких покладено саму стампілю або печать якоїсь фірми чи моральної особи, без 2-х підписів, як визше, уважають ся непідписаними.

хвилю збори, для уконституованя ся Ради. Вибрана Загальними Зборами Рада вибирає відтак дальше, на основі §. 30 статута, Управу.

В тій ціли має Рада наперед уконституоватись, вибираючи з поміж себе Голову. Під проводом Голови відбуваєсь тепер засіданє Ради, на якому рішаєсь, кого предложити до вибору на Дирекцію стоваришеня. Скоро члени Ради погодять ся під сим зглядом, отвирєє Голова збори на ново і подає до відомости Загальних Зборів назвища сих осіб, котрих предложено на членів Дирекції. Аж тепер на предложенє Ради відбуваєсь вибір Дирекції, картками, голосуючи окремо на кожного члена і подаючи вибір кожного з окрема до відомости зборів. Скоро тепер вибрані члени Дирекції заявлять, що вибір приймають, поручаєсь їм на внесене голови зборів переведене зареєстрованя стоваришеня.

Врешті порадно вже на сих І-их зборах перевести рішенє дотично приступленя стоваришеня в члени Краєвого Союзу Ревізийного і Народної Торговлі, бо молоді, слабо з'організовані спілки потребують як раз найбільше помочи і проводу, який запевнює Кр. Союз Ревізийний і поміч Народної Торговлі. З огляду на постанови закона з 10 червня 1903 р. Взд. 133., стоваришеню треба рішитись як найшвидче, під який надзір має піддати своє діловодство: Чи під надзір державного ревізора, чи під контролю ревізора Кр. Союзу Ревізийного. Нема сумніву, що для наших молодих стоваришень богато користнійше піддавати ся фаховій, свідомій ціли спільництва і прихильній контролі Кр. Союзу Ревізийного, як контролі судових ревізорів.

Протокол з Основ. а зарізом І. Заг. Зборів має бути списаний таким способом, аби з него було мож-

До точки III. Після поновного отвореня Зборів предкладає Рада, по мысли §. 30 статута, назвища вибраних членів Управи Загальним Збором до затвердження. До Управи предложено іменно вибрати:

.....

.....

Відтак приступлено до вибору членів Управи, голосуючи картками, на кожного члена з окрема, при чім за кожним разом віддано . . . голосів.

Справником вибрано п. (Імя, назвище, званє, місце замешканя) голосами;

Касиєром вибрано п. (Імя, назв. і т. д.) голосами;

Книговодитцем п. (Імя, назв. і т. д.) голосами.

Всі три вибрані панове заявили, що вибір приймають.

До точки IV. Вибрана Управа вносить, щоби стоваришенє приступило безпроводочно в члени Краєвого Союзу Ревізийного і до Народної Торговлі у Львові. Отсе внесене прийнято голосами.

Відтак дають Збори Управі припоручене, аби заняла ся зареєстрованєм принятого статута.

На випадок коли би ц. к. Суд торговельний відкинув прошенє о зареєстрованє статута стоваришеня, підносячи якісь заміти проти деяких его постанов, має Управа повновласть від Зборів, дотичні §§., відповідно до указок ц. к. Торговельного Суду змінити, без скликування нових основательских зборів. Після того списаний протокол відчитано, признано вірним і точним та заосмотрено підписами.

Конець Зборів о год. полудн.

Підпис писаря

Підпис Голови Зборів

Підписи трех членів Спілки.

Повизший протокол треба вписати до книги протоколів. В тій книзі списують ся відтак протоколи з дальших Загальних Зборів. Протокол з Основательских Зборів, зарівно в оригіналі як і в книзі, має підписати власноручно Голова Зборів, писар, всі члени управи і три члени спілки, що були присутними на Зборах.

XV.

Зареєстроване Спілки.

Що се єсть: „Реєстр заробкових і господарских стоваришень?“

В розуміню загального торговельного закона стоваришене (або спілка) єсть тільки гуртом членів. Для того, хто хотів би виступати і ділати в імени стоваришеня, хто заключав би умови, піднимав би процеси і з'обовязаня, тому треба-б виказувати ся все уповажненем всіх членів, виставленим в законом приписаній формі, отже нотаріально. Без такого уповажнення всі правні діла заступника стоваришеня були-б супроти самих членів неважні, а одвічальність спадала-б тільки на него самого. Будучи заступником пр. „Спілкової Крамниці“ хтось міг би заключити з яким гуртівником умову на доставу покладків і титулом задатку побрати якусь значнійшу квоту. Тимчасом Спілка могла-б вже мати иньші замовленя. Могло-би тоді так випасти, що замовленя не було-б можливим на час виконати. Купець-гуртівник запізвав-би Спілку, себ-то всіх членів. Тоді члени могли-б заявити згідно в суді, що то не вони заключали угоду, тільки їх заступник і умова вяже тільки его, а не членів. Через те гуртівник потерпів-би страту і коли-б не було закона з д. 9 квітня 1873 р. Взд. ч. 70, такі надужитя діяли би ся дуже часто, та прийшло би до того, що ніхто не схотів би робити зі Спілками інтересів. Закон з 1873 р. видано на се, аби улекшити господарским і промисловим Спілкам діяльність і переводжене всіх правних чинностей без коштовних уповажнень всіх членів. Стоваришене (Спілка) засноване на підставі закона з 1873 року має право полагоджувати всі правні чин-

ности установленою на сю ціль управою, а се, що управа в імени Спілки, згідно з постановами статута, робить, з'обов'язує правно всіх членів Спілки. Однак донабуття всіх привілеїв ще не вистає само прийняте статута, згідно з постановами закону з 1873 р. Треба ствердити публично, способом для всіх інтересованих доступним, сю згідність статута Спілки з дотичним законом і тожсамість осіб, управнених заступати Спілку (гурт членів) судово і позасудово. На отсю ціль заведено при кождім окружнім суді — а у Львові і в Кракові при судах краєвих, яко торговельних, — окремий „Реєстр заробкових і господарских стоваришень“ заснованих на підставі закона з 9 квітня 1873 р. (Взд. ч. 70). Той реєстр удержує в евіденції оригінальний статут і підписи Управи Спілки та всі зміни під сим зглядом, під услівем, що ті статuti і підписи будуть подані до відомости суду в приписаній законом формі. Аж з хвилию зареєстрованя Спілки в суді, себ-то з хвилию, коли Спілка одержить письмо (рескрипт) суду, що єї статут і підписи управи судови знані і переховані в актах, стає Спілка довершеною і спосібною до самостійного полагоджуваня правосильних чинностей, дістає свободу діланя і розвою.

За кожду чинність незареєстрованої Спілки одвічають лично лиш тії особи, що отсю чинність полагодили.

Щоби одержати судове зареєстрованє треба придержувати ся докладно всіх услівій і форм вимаганих судом; найменче ухибленє сим приписам може наразити Спілку на відкиненє поданя і страту виложених коштів.

1. Подане о зареєстроване.

Коли вже на т. зв. Основательських Зборах наступило уконституоване ся Спілки, треба приладити подане о зареєстроване. Сам взір того подання, яке пише ся на звичайнім аркуши канцелярийного паперу, поданий при кінци сеї інструкції, стр. 78. В текстї того подання треба лишити відповідні місця на уміщене оригінальних підписів членів Управи. Всі підписи, зарівно в текстї, як на кінци подання, має покласти ся в присутности суду або нотаря, для їх удостовереня (легалізації). Се найважнійша формальність при вношеню подання і з огляду, що вимагає вона їзди до повітового суду всіх членів управи, треба умовитись заздалегідь з нотарем або судом, коли така легалізація може наступити, себ-то коли дотичний урядник буде мав час зайнятись переведенем сеї формальности. Тим часом треба приладити два статuti Спілки, які мають служити прилогами до подання о зареєстроване, та один статут, потрібний яко прилога до подання о признане полекший в належитостях і податках.

2. Відпис протоколу (А).

Першою і найважнійшою прилогою до подання о зареєстрованя єсть протокол з Основательських Зборів. В тій ціли ладить ся з книги протоколів докладний відпис того протоколу і рівночасно зі статутами (диви стр. 72, уступ 4) удостоверює ся в судї его згідність з оригіналом в книзі протоколів. На сю ціль треба взяти зі собою до Суду книгу протоколів Загальних Зборів. Стемпля на відписі, яко прилозі, не даєсь; прийдуть на нім натомість стемплі від удостовереня.

3. Як приладити статуту?

Всі три статуту мають бути вірними копіями (відписями) статуту ухваленого і підписаного на основательських Зборах. Коли Спілка має відповідний друк, тоді виповняє ся тільки чітким письмом §§. 1, 2, 7, 9, 15, 16, 18, 25, 53, 62, 63, випикуєсь на першій сторони заголовок і на кінци дату (місце, день, місяць і рік). Коли друку нема, треба статут переписати рукою. Друк випадає все-ж таки на всякий випадок практичнійше, бо менче дає заходу і від печатаного статуту менче коштує стемпель. Коли вже копії статутів готові (не сьміють бути черкані, мазані, скробані, витирані або нечиткі) тоді називає сь одну з них буквою *B*, другу буквою *B*, третю буквою *Г*. Статут, названий буквою *B* (букви ті випикують ся виразно, червоним атраментом, на першій сторони, в горі, на розі) призначуєсь тепер на оригінал і заосмотрюєсь на горі першої сторони заміткою: „Вільне від стемпля поз. тар. 21 f)“; другий примірник статуту (*B*), заосмотрює ся стемпем по 30 h від кожного аркуша отже при друкованім статуті випаде 60 h або 90 h, при писанім три або чотири разів тільки. Третий примірник статуту (*Г*) яко друк, вільний від стемпля і єго заосмотрює ся на горі першої сторони заміткою: „Вільне від стемпля поз. тар. 21 a)“.

4. Легалізация підписів і статутів.

В речинци означенім повітовим судом або нотаарем всі три члени Управи Спілки ідуць до дстичного урядника, приносять зі собою відпис протоколу з Основ. зборів, книгу протоколів, всі три готові примірники статуту і готове поданє о зареєстрованє. На випадок, коли члени управи урядникови лично не знані, треба подбати ще за сьвідка, котрий ствердив би в суді їх тожсамість.

Насамперед удостоверяється відпис протоколу з Основ. зборів. Відтак в присутності урядника, підписує ся Управа власноручно насамперед на поданю о зареєстроване, а відтак на оригінальнім статуті (Б).

Підписи на поданю кладе кожний член управи два рази: раз в тексті (основі) подання в призначенім для кожного з членів місци, а другий раз на кінци подання, під датою. Суд чи нотар має зазначити в своїй легалізаційній клявзулі виразно, що всі підписи, так в основі як і понизше подання, покладені в его присутности.

Підписи на статуті (Б) кладуть всі члени Заряду під заявою поміщеною на кінци, а суд або нотар удостоверяє їх также своєю клявзулею.

Підписів членів на другім статуті (В) не треба легалізувати. Нотар, зглядно повітовий суд стверджує тільки дословну згідність того примірника статута з оригіналом (Б).

Члени Ради поособлені в §. 62 статута не підписують ся ні на статуті, ні на поданю, отже не потреба тягнути їх до суду для легалізації.

Так підписане подане заосмотрює ся непереписаним стемплем на 2 корони і долучує ся до него протокол та всі три статути Б, В і Г. Сей третій примірник статута (Г) має бути тільки неустовіреном відписом оригіналу і долучує ся его яко друк, вільний від стемпля. Врешті висилає ся подане за рецєпісом до окружного (або краєвого) суду, яко торговельного.

З огляду на се, що Спілці потрібний буде пізнійше, по зареєстрованю, ще один примірник устовіреного статута, треба при полагоджуваню повизших формальностей мати під рукою ще один (четвертий) примірник виповненого статута (Д) та постарати ся

в удостоверенє его згідности з оригіналом, так само, як зроблено з примірником В. Сей другий примірник удостовереного статута потрібний яко прилога до подання, яке Спілка по одержаню відомости о зареєстрованю внесе до Дирекції Скарбу, щоби роздобути признанє полекший в належитостях і податках. Се потверженє (удостовіренє) згідности того статута вільне від всяких стемплевих коштів, але треба, аби судя зазначив виразно у своїй клявзулі, що сей відпис статута має служити до придбаня полекший в належитостях після закона з д. 1. червня 1889, Взд. ч. 91 і з д. 11. червня 1894, Взд. ч. 111.

5. Кошти удостовереня.

Кошти удостовереня підписів і згідности статутів в суді менчі, як у нотаря. Повітові суди обовязані удостоверювати підписи членів заряду і потверджувати згідність відпису протоколу і статута з оригіналом без такси, себ-то даром. За кожний перший підпис на кождім актї (так на поданю як і на статутї) платить ся в суді стемпель на 2 К, а за кожний дальший підпис по 1 К. Цілий кошт легалізації за 3 підписи на однім актї винесе 4 К. У нотаря натомість платить ся за кожний перший підпис на кождім актї 1 К, і крім того также таксу 2 К. За кожний дальший підпис стемпель на 50 h, але крім того таксу по 1 короні. Отже цілий кошт легалізації за 3 підписи на однім актї винесе 6 корон.

Від удостовереня згідности відпису протоколу з оригіналом платить ся стемпель 1 корона.

Від удостовереня згідности відпису статута (В) долученого до подання о зареєстрованє Спілки платить ся в повітовім суді лиш стемпель по 1 К, від кожного аркуша, отже від цілого статута (1½ аркуша) 2 К.

У нотаря від кожного аркуша стемпель по 1 К, а крім того таксу за 2 перші сторони 1 К, і за кожду дальшу по 30 h, отже за цілий статут (25 сторін): 9 К 90 h.

XVI.

Почин діяльности.

Скоро торговельний суд порішив записати Спілку в реєстр, повідомить про се Управу рескриптом, зверне їй оригінальний статут і завізве до зложеня оплати за кошти оповіщення витягу зі статута в призначеній на се урядовій часописи. Жадану квоту треба відослати судови безпроволочно переказом. Судову резолюцію і оригінальний статут треба переховати безпечно, яко важні документи.

З хвилею одержаня сеї резолюції про зареєстроване може Спілка розпочати свої чинности, але передсїм має обовязок, відповідно до постанови §. 35 закона з 1873 р., протягом 8 днів від одержаня рескрипту про зареєстроване, внести ще отсі поданя, вільні від стемпля:

1. Подане до Краєвої Дирекції Скарбу у Львові о признане полекший в належитостях. Прилогами до того поданя будуть: а) Удостоверений судово або нотаріально відпис статута і б) удостоверений*) Управою

*) Удостоверене відписий Управою переводить ся таким чином, що на відписи, яку має удостоверитись, поміщує ся заявлене такого змісту: „Дословну згідність повизшої відписи з оригіналом потверджує підписана управа Спілки“. Під тим заявленем кладе ся дату (осілість, день, місяць і рік), витискає ся стампілью Спілки, а під нею поміщує ся 2 підписи членів Дирекції, управнених підписувати фірму.

Спілки відпис судової резолюції о зареєстрованю.
(Диви Взір стр. 80).

2. Подане до ц. к. Намістництва з долученем двох примірників статута, удостоверених Управою Спілки, на руки ц. к. Староства. (Диви взір стр. 82).

3. Подане до ц. к. Староства, яко податкової власти з долученем 1 статута, удостовереного Управою Спілки. (Диви взір стр. 83).

Досьвід показує, що всі повизші поданя треба вносити за рецєпісом, аби мати в руках доказ, що Спілка повиповнювала свої обовязки супроти властей.

На тім кінчать ся правні формальности получені з зареєстрованем Спілки і виєднанем для неї законом признаних привілеїв. Не гаючись, треба тепер приступити до веденя підприємства, для якого Спілка з'організована.

Тут звертаємо ще тільки увагу на се, як розложити собі чинности звязані з заведенем і отворенем Спілки для торговлі і промислу сист. Рочдель.

Час, потрібний торговельному судови до зареєстрованя спілки, треба визискати на: 1) Грунтовне зазнайомлене ся з діловодством і книговодством; 2) приладжене поміщення (льокалю для спілки); 3) обчислене, яких і кілько товарів має спілка закупити на початок; 4) справлене друків, книг, купонів, стампілі, течки на фактури, сталєвої касети на готівку, копійної книжки і прочих канцелярийних приборів.

Після одержаня рескрипту про зареєстроване треба повносити визше згадані поданя і скликати перше засіданє Ради. На тім засіданю Рада має полагодити ось-які справи:

1. Заключити з крамарем умову на письмі;
2. Уповажнити Управу до замовленя товарів;

3. Установити ціни найважніших артикулів;
4. Означити дні і години засідань Ради і Дирекції;
5. Розділити між членів Ради контрольні чинности;
6. Установити речинець отвореня Спільки.

Зарівно Рада, як і Управа (Дирекция) має обов'язок списувати зі своїх засідань докладні протоколи. На протоколи Загальних Зборів і засідань Ради вистане одна книжка. На протоколи засідань Дирекції треба справити окремий том. Книги на протоколи не підлягають стемплям.

Інформації потрібні до самого веденя Спількової крамниці знаходять ся в „Пораднику Торговельнім“ виданя тов. „Просьвіта“ у Львові, ціна 45 сот. з пересилкою.

**XVII. Взір подання до ц. к. Торговельного Суду о зареєстрованє Спілки.
[Поясн. стр. 71.]**

Стемпель на 2 корони (§. 6.
зак. з дня 21 мая 1873, Взд. 89)

(не переписуєсь)

стемпель
на
2 кор.

До

Ц к. Суду $\frac{\text{правого}}{\text{окружного}}$ як торговельного

В

Відділ

(Імена, назвища, званє і замешканє членів
Управи упновласнених до зареєстрованя) яко
упновласнені до зареєстрованя члени Управи
(фірма) зареєстрованого стоваришеня з обме-
женою порукою.

Яко прилоги:

- А. Відпис протоколу;
- Б. Первopись статута;
- В. Відпис статута для актів.

о впис статутів і першої
Управи до реєстру за-
заробкових і господар-
ских стоваришень і за-
рядженє оповіщення сего
зареєстрованя.

На скликаних ініціатором п. (Н. Н.) основательських зборах з д. (дата) засновано спілку під фірмою: (повна фірма, як в §. 1 статута) на основі закона з д. 9 квітня 1873, Взд. ч. 70, з осідком в

А) На повизше згаданих зборах, як свідчить до-
Б) лучений під А) протокол,

1. Принято долучений в оригіналі під Б) статут од'оголосно і

2. Вибрано членів першої Управи спілки.

Члени тої першої Управи, наведені в §. 63 статута Спілки будуть підписували ся власноручно сим способом:

1. В
яко справник управи, буде підписував:

2. В
яко касиєр управи, буде підписував:

3. В
яко книговодець управи, буде підписував:

Отже низше підписана управа Спілки, легітимуючи ся §. 63 залученого статута, просить:

Сьвітлий ц. к. Торговельний Суд зволить зарядити вписанє Спілки під фірмою:
В зареєстрованє стоваришенє з . . обмеженою порукою, а також членів першої управи до реєстру стоваришень заробкових і господарских поручити оголошенє переведеного зареєстрованя і звернути Спілці долучену під Б первопись статута.

. дня 19.... р.

Управа стоваришеня:
В

[Підписи всіх трех членів Управи.]

XVIII. Взір подання о полєкші в належностях.

[Поясненє на стр. 75.]

Вільне від стемпля (зак. з 21/5 1873 Взд.
ч. 87 і поз. тар. 44 ч. зак. про належності).

До
ц. к. Краввої Дирекції Скарбу
у Львові.

через ц. к. Повітову Дирекцію Скарбу

В

Фірма :
о признанє увільнення від на-
лежитостей для
грамот діловодства.

Висока ц. к. Кравва Дирекція Скарбу!

Рішенєм ц. к. Суду
яко торговельного в з дня
19.... Ч. фірм. вписано

1/: в реєстр заробкових і господарских стоваришень, як
2/: доказує під 1/: нашою Управою удостовірений відпис
статута і під 2/: нашою Управою удостовірений
відпис висше згаданого судового рішеня.

Для улєкшеня діловодства будемо уживали
в нашім стоваришеню крім книг головних і побічних
також отсих грамот :

1) Асигнати*) побору і виплати, що уповажняють
касу до побору і виплати ;

2) Заяви приступленя в члени стоваришеня, які
мають підписувати приступаючі члени до стова-
ришеня ;

*) Коли Спілка не задумує послугуватись асигнатами ані
давати позички, тоді точки 1, 3 і 4 вичеркуєсь в поданю.

3) Зголошення о позичку, які має випоїняти член, що наміряє затыгнути позичку в стоваришеню;

4) Пляни умореня позичок, що містять виказ речинців платности поодиноких позичкових раті дати їх дійсної вплати;

5) Уділові книжочки, які отримують члени, що вплатили уділ;

6) Вкладкові книжочки, які отримують ті, що складають вкладки до обороту;

7) Юкстові книжочки, з яких видаєсь купони всім купуючим, для контролі торгів.

Сї друки під 1/ до /: долучені в двох примірниках, будуть уживати ся лише з огляду на внутрішнє діловодство та виключно для улєкшеня тогож, тому просимо :

Сьвітла ц. к. Краєва Дирекция Скарбу зволить по мысли арт. II. зак. з 10 липня 1865, Взд. ч. 55 і §. 8 зак. з 25 мая 1873, Взд. ч. 87, признати увільнене від належитостей для наших висше поданих грамот діловодства.

[Дата]

[Підпис фірми]

XIX. Вър поданя до ц. к. Староства для ц. к. Намістництва.
[Пояснене на стр. 76.]

Вільне від стемпля (поз. тар.
 44 ч. зак. про належитости).

Свѣтле ц. к. Староство!

Рішенем ц. к. окружного
краєвого Суду як торговель-
 ного в ч. 3 дня 19...
 вписано підписану фірму в реєстр заробкових і го-
 сподарских стоваришень.

По мысли припису §. 35 закона з д. 9 квітня
 1873, Взд. 70, пересилає підписане стоваришене отсим
 1 примірник свого зареєстрованого статута в удосто-
 віренім відписі, для предложеня его Високому ц. к.
 Намістництву.

[Дата]
 1 прилога.

[Підпис фірми]

[Рубрум]

До

Свѣтлого ц. к. Староства

в

Фірма

предкладає 1 статут
 для ц. к. Наміст-
 ництва.

1 прилога
 [Вільна від стемпля, поз. 44 ч. зак.
 про належитости.]

XX. Взір подання до ц. к. Староства як податкової влади.
 [Пояснене на стр. 76.]

Вільне від стемпля (поз. тар.
 44 қ. зак. про належитости).

Сьвітле ц. к. Староство!

1/: По мысли §. 5 закона з дня 27. грудня 1880,
 Взд. ч. 151, предкладаємо Сьвітлому ц. к. Староству,
 яко податковій влади, під 1/: долучений статут на-
 шого стоваришеня, удостоверений Управою — з тим,
 що наше стоваришене по мысли §. 4. статута обме-
 жує свою діяльність лиш на своїх членів та виклю-
 чає всякі інтереси в хосен осіб, що не суть членами
 стоваришеня і наслідком сего буде користати з по-
 даткових полекший, признаних стоваришенням §. 85.
 закона з дня 25 жовтня 1896, Взд. ч. 220.

. дня 19....

[Підпис фірми]

[Рубрум]

До

Сьвітлого ц. к. Староства

як податкової влади

в

Фірма

.

предкладає свій статут.

2 прилоги

[Вільні від стемпля поз. тар. 44 қ
 зак. про належитости.]

ЗМІСТ.

стор.

I	Що се таке: „Система Рочдель“ ?	3
II	Основні засади системи Рочдель	6
III	Чи правда се, що без боргу не буде торгу?	9
IV	Небезпеченства товарового кредиту	14
V	Для чого банкові кредит сам собою не шкідливий?	21
VI	Контроля торгу	23
VII	Приписи до веденя юкстових книжочок	28
VIII	Розділ чистого зиску	31
IX	Сист. Рочдель школою ощадности	36
X	Чим ліпші крамниці реєстровані (на статутах) від не- реєстрованих?	42
XI	Загальні поясненя про статут	45
XII	Услівя потрібні до заснованя Спілки	50
XIII	Що треба приладити перед заснованем Спілки?	55
XIV	Основательські і заразом I. Загальні Збори	58
XV	Зареєстроване Спілки	69
XVI	Почин діяльности	75
XVII	Взір поданя до ц. к. Торговельного Суду о зареєстро- ване спілки	78
XVIII	Взір поданя о полекші в належитостях	80
XIX	Взір поданя до ц. к. Староства для ц. к. Намістництва	82
XX	Взір поданя до ц. к. Староства як податкової власти	83

